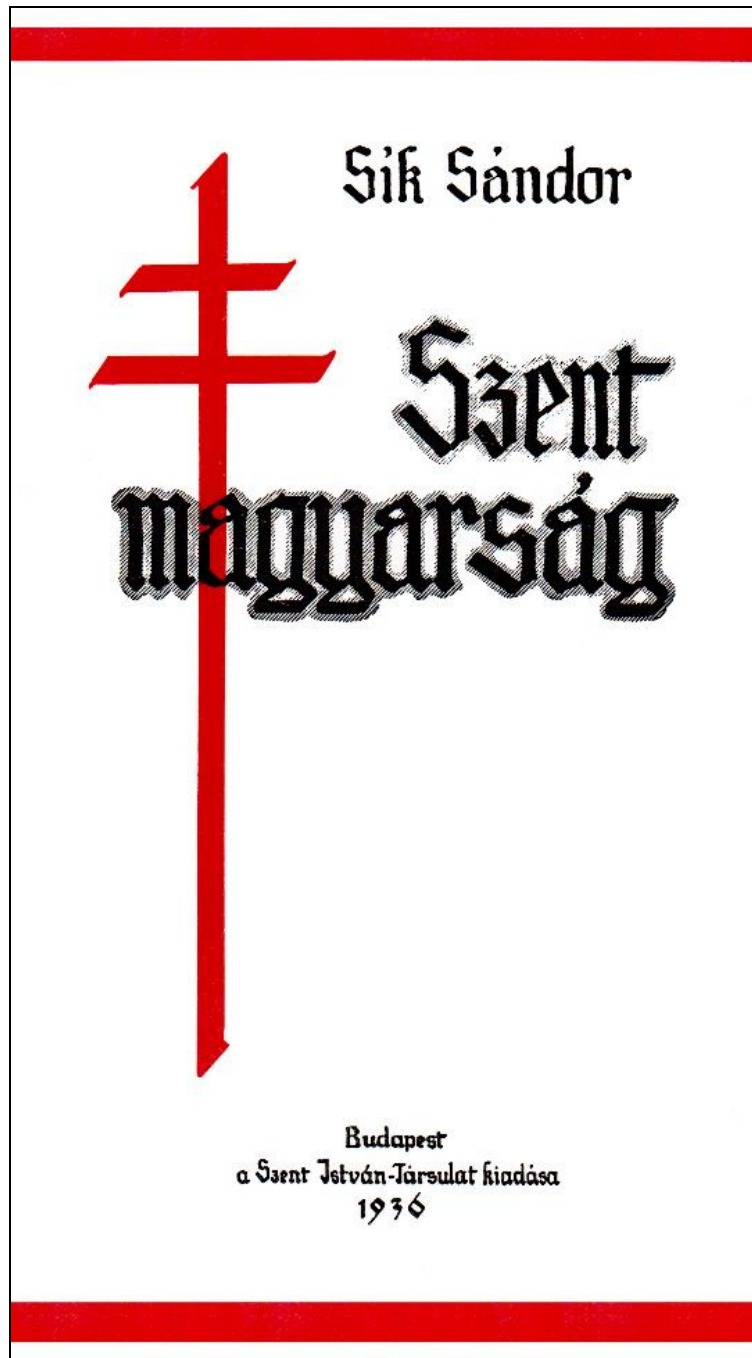

Sík Sándor

Szent magyarság

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Sík Sándor
Szent magyarság

Hat rádióbeszéd az Árpád-házi szentekről

1001/1936. sz. rendfőnöki engedéllyel.

Nihil obstat.
Dr. Nicolaus Töttössy,
censor dioecesanus.

Nr. 2963/1936.
Imprimatur.
Strigonii, die 15. Septembris 1936.
Dr. Julius Machovich,
vicarius generalis

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A nyomtatott könyv 1936-ben jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Piarista Rend magyarországi tartományfőnökének és a Szent István Társulat engedélyével készült. A programot szabadon lehet használni lelkipásztori célokra. Minden más szerzői jog a Piarista Rend magyarországi tartományáé.

Tartalomjegyzék

Impresszum.....	2
Tartalomjegyzék.....	3
I. Magyar szentek: Szentség és magyarság.....	4
II. Szent István: Szent magyarság.....	9
III. Szent Imre: Hósiesség.....	15
IV. Szent László: Férfieszmény.....	21
V. Szent Erzsébet: Női eszmény.....	27
VI. Boldog Margit: A lelkiesség csúcsai.....	32

I. Magyar szentek: Szentség és magyarság

„*Szeretteim! Minden, ami Istentől származott, meggyőzi a világot.*”
(1Ján. 5,4)

Szent Jánosnak ezek a diadalmas szavai – a mai szentlecke első mondata – csöngenek lelkemben, amikor a magyar szentek nagyszerű alakjairól akarok elmélkedni.

Mindaz, ami Istentől származott, meggyőzi a világot. Mikor éreznénk át jobban ezeknek a szavaknak az igazságát, mint a húsvéti időben, amikor még itt zúg a lelkünkben az Alleluja dallama, amikor az oltár oldalán ott áll a dicsőségesen feltámadt Jézus szobra, és nem tudjuk elfordítani Róla szemünket. Ott áll a Feltámadott, aki az Istentől származott és meggyőzi a világot; de nem áll egyedül. Ha lelki szemeinket kinyitjuk, egy győzelmes sereg sokaságát látjuk körülötte felsorakozni, végeláthatatlan sorát azoknak, akik mind az Istenből származtak és akik mind meggyőzték a világot: a szentek csodálatos táborát. Ők a győztesek, akik az emberi természetet legyőzték és ugyanakkor megdicsőítették. És egyszerre csak megdobban a szívünk: ebben a gyönyörű seregben ismerős arcokat pillantunk meg. Férfiakat és nőket, akiknek arca hasonlít a miénkhez, akiknek tekintetében a magunk lelkére ismerünk, akiket szeretünk, akiket magunk közül valóknak érzünk: a *magyar szentek* drága szép alakjait. Őrájuk szegezzük szemünket. Tőlük tanuljuk meg, hogyan győzi le a világot, aki Istentől származott, mert ez az ő nagy leckéjük a mi számunkra.

De hát voltaképpen kik is a szentek, és mi értelme van annak, hogy tanulmányokat és elmélkedéseket szenteljünk nekik? Akik a szenteket nem értik és nem ismerik, az a sok-sok ember, aki babonás, vagy tudatlan gondolkozással néz rájuk, és nem tudja, hogy mik ők nekünk, az aligha fogja megérteni, hogy milyen gyönyörűséges, édes, kegyelemmel teljes a mi számunkra a szentekkel foglalkozni. Hányan vannak, akik úgy képzelik el a szenteket, mint magukbavonult, komor, élettől idegen alakokat, akiknek ostor és cilicium, önsanyargatás és végtelen imák mormolása az életük, és nem is sejtik, mennyi derű, élet, szépség árad ránk az ő szemükből, lelkükből – sokszor éppen azokéból, akik legjobban sanyargatták magukat. Aki a szentekről csak messziről, másodkézből hallott, akinek az ő életük nem jelent mást, csak csodákat és legendákat, az persze, hogy csak mesékre, költészetre, népfantáziára fog gondolni velük kapcsolatban, mert nem tudja, hogy a csodák gyönyörű dolgok ugyan, és mint kíséző jelenségek figyelemfelkeltők, de a szentségnek magának nincsen köze hozzájuk, a szentség lényege valami egészen más. A legtöbben meg azt hiszik – és ez talán a legveszedelmesebb babona a szentekről való tévedések közt –, hogy a szentek valami kivételes alkatú emberek voltak, mások, mint mi, más, szerencsésebb szervezettel, talán jobb idegrendszerrel, nekik nem voltak kísértéseik, a bennünket támadó, mindenfelől környező bűnökkel nem kellett harcolniok, tehát róluk, mint egészen másfajta emberekről, a magunk ügyére-bajára nem vonhatunk tanulságot. Az ilyen gondolkodású ember persze, hogy elfecsérelt időnek fogja tekinteni azt, amit a szentekre fordítunk.

Mi azonban, akik a szentek házanépéhez tartozunk, akik bizalmasan érintkezünk velük, akik ismerjük és szeretjük őket, jól tudjuk, hogy mindez babona és tévedés. Mi tudjuk, hogy ez a szó: *szent*, voltaképpen nagyon egyszerű és nekünk való dolgot jelent. Mi, akik ismerjük a Bibliát, megtanultuk, hogy „szent” sem kevesebbet, sem többet nem jelent, mint igaz embert, istenfélő embert, jámbor embert, az Újszövetségben pontosan annyit, mint *keresztényt*. Szent Pál szenteknek szólítja az egyházközségeket, és Szent Péter azt mondja a híveknek első levelében: „Kérlek benneteket, hogy minden viselkedétekben szentek legyetek”. Mi tudjuk, hogy nekünk is szentnek kell lennünk, az apostol annak nevez, szentségre int bennünket.

Mégis, mikor ezt a szót közönségesen használjuk, legtöbbször nem ebben a legáltalánosabb értelemben vesszük, hanem ezzel édestestvér jelentésében: nem egyszerűen keresztényt, hanem kiválóan jó keresztényt értünk rajta, kiemelkedő, hősi fokban istenfélő embert, Isten szíve szerint élő embert. Ez persze nem lényegében különbözik az előbbi értelemtől, csak fokozataiban. A kisfiú, aki a játszótéren versenyt fut és birkózik társaival, éppen úgy sportot űz, mint a gyakorlott bajnok, aki világrekordokat javít. Mindkettő ugyanazt teszi, de bajnoknak csak a másodikat nevezik. A falusi leány, mikor nótát dúdol magában, ugyanazt a művészetet gyakorolja, amit a nagy, zseniális énekművész, aki világrészeket bájol el hangjával – lényegében nincs különbség közöttük, mégis csak az utóbbit nevezzük művésznek.

Szentnek kell lennünk mindnyájunknak, tőlünk telhetőleg a szentek életét kell élnünk mindnyájunknak, ha Isten akarata szerint, keresztény emberek módjára akarunk élni. De akik ezt hősi fokban cselekszik és akikre az Úristen is mint kiváltképpen hősi életre és követendő példákra mutatott rá: ezeket nevezzük elsősorban, kiemelő értelemben *szenteknek*. Az életnek, az emberi hivatásnak ezek a kimagasló hősei, akik éppen azért a mi nagy példáink és mintáink. Az Úr Jézus a szó teljes értelmében *a* testté lett Ige. De átvitt értelemben, bizonyos mértékig, minden szent egy-egy testté vált ige. Az Istennek az emberről való gondolata testet öltött példaként áll előttünk a szentek személyében, a szentek életében. Egyéniségük mint példa szól hozzánk, hív bennünket, követésre vár, amint Szent Pál írja az első korinthusi levélben: „Kérlek benneteket, legyetek követőim, mint én a Krisztusé!” Ezt a felszólítást minden emberhez intézi az apostol. Azt követeli, hogy mindnyájan szentek legyünk.

Hogyan? Hát nem elég nekünk az evangélium? Nem elég az Úr Jézus Krisztus, aki ott áll előttünk örök példaképpen? Hogyne volna elég! Akinek azért nincsen érkezése a szentekre nézni, mert nem tudja levenni szemét az Úr Jézusról, annak nincs szüksége a szentekre! Az szent lehet és üdvözülhet a nélkül is, hogy a szentekre gondolna. De nekünk, nyomorult kis embereknek – nagyon is embereknek! – milyen óriási könnyebbség, az isteni pedagógiának milyen csodálatos irgalma, hogy szentjeink is vannak! Szentek, emberek, csak emberek, akik mindenestül hasonlítanak hozzánk, kicsinységünkben is, nyomorúságunkban is, akik egyenesen a mi nyomorúságunk nyelvén szólnak hozzánk. Az Úr Jézus „hasonló lett hozzánk mindenben, kivéve a bűnt”. A szentek még bizonyos mértékig a bűn tekintetében is hasonlóak lettek hozzánk, hiszen éppen a bűn ellen való harcban lettek szentekké. Legyőzték a világot, azt a világot, amely az ő számukra az ő testükben, lelkükben volt adva küzdőtérnek, a megdicsőülés alapjának és eszközének. Legyőzték a világot, mert Istentől származtak, és éppen ezzel megmutatták nekünk is, hogyan győzhetjük le mi is a mi világunkat, a mi testünket, a mi hibáinkat, a mi körülményeinket: azaz példájukkal, eleven életükkel tanítanak meg, hogyan lehetünk szentekké mi is.

Innen van, Istennek ebből a nagyszerű nevelő gondolatából, hogy a szentek annyian vannak és annyifélek. Mindenfajta ember talál köztük magához hasonlót: olyat, aki az övéihez hasonló körülmények között élve győzte le a világot, aki tehát egyenesen neki szolgál életirányító tanulsággal. Megtaláljuk a szentek közt az emberi lét minden árnyalatát. Vannak köztük zordon aszkéták, remeték, akik a pusztába vonultak, mint Remete Szent Pál, Oszlopos Szent Simon, és ott vannak a cselekvés hősei, akik az emberek közé mennek és megháromszorozzák az időt, annyit tudnak cselekedni, mint Páli Szent Vince, Hoffbauer Szent Kelemen, Kalazanti Szent József. Vannak bájos szentek, a gyengédségnek, a szelídségnek, a tisztaságnak, a szépségnek szentjei, akikre gondolni is lélekűdítő gyönyörűség: az Ágnesek, Ceciliák, kis Terézkék. Ott vannak a derű, a vidámság szentjei: az Assisi Szent Ferencek, Néri Szent Fülöpök, Szalézi Szent Ferencek; – a világhódítók: Szent Pál apostol, Loyolai Szent Ignác, Xavéri Szent Ferenc; – apácák és szerzetesek, püspökök és papok; – tudósok, mint Szent Ágoston, Akvinói Szent Tamás; – királyok, mint Szent István,

Szent László, Szent Lajos, Szent Henrik; – katonák, mint Sebestyén; – koldusok, mint Labre Szent Benedek és Szent Servulus; – cselédek, mint Zita; – pásztorok, mint Szent Vendel és Szent Paszkál. Mindenfajta ember, minden hivatás kiválaszthatja a magát, a neki szóló tanítást hallgathatja, követheti a maga szentjét, mint ahogyan az illető szent követte Krisztust.

De ha ez így van, ha Isten nagy pedagógiai célja a szentekkel a mi Krisztus-követésünknek ez a konkrét megkönnyítése, akkor megértjük, hogy nekünk, magyaroknak, egészen külön kegyelmet jelent, külön tanítást képvisel a magyar szenteknek hatalmas, dicsőséges sora. Persze, hogy Isten mindnyájunké, a keresztény élet programja mindnyájunké, az evangélium mindnyájunké, akár magyarok vagyunk, akár más nemzet fiai. A boldogságos Szűz Mária, mindnyájunk édesanyja és minden ember számára az örök-női ideál, Szent József is minden ember számára az atya ideálja, és a többi nagy szent is mind általános eszményt *is* állít az emberiség elé. De nekünk, magyaroknak, a *mi* magyar világunkat kell meggyőznünk, a mi magyar adottságainkat kell feldolgoznunk, nekünk, mint magyaroknak is szenteknek kell lennünk. Nekünk azokkal a kegyelmekkel kell együttműködnünk, amelyeket a mi számunkra adott az Isten. A mi számunkra egészen külön leckét, külön hivatást, külön segítséget, a segítő kegyelmeknek egyenesen nekünk szóló kiapadhatatlan forrását hozzák a magyar szentek. Nekünk egy bizonyos, nekünk való, ránk szabott módon kell szenteknek lennünk. Amint a szerzetesnek szerzetesi módon, a katonának katona módjára és az orvosnak orvos módjára kell az ő hivatásában helytállni és szentté lenni: nekünk magyar voltunkban kell azzá lennünk. Le kell győznünk a magyar adottságokat. Mert tisztában kell vele lennünk, hogy bizonyos dolgokban az egyes népek különböznek egymástól. Bizonyos értelemben mi magyarok mások vagyunk, mint mások. Sok minden nagy és szép dolog, ami más népeknek adva van, legalább is nagy általánosságban megtagadtatott tőlünk. Viszont vannak más adottságaink, melyek más fajok számára kevésbé hozzáférhetők. Bizonyos, hogy a vallásos életnek az a naiv egyszerűsége, az a szent, játékos magátólértetődősége, amely az olaszokat jellemzi, és amelynek Assisi Szent Ferenc oly csodálatos képe, nekünk, bármilyen vonzó, nem mindenestül hozzáférhető: mi kissé nehézkesebbek vagyunk. Bizonyos, hogy a misztikus elragadtatásnak az a csodálatos foka, amely a nagy spanyol szentek, pl. a nagy Szent Terézia lelkében oly gyakran jelentkezik, nekünk alig hozzáférhető. Mi kissé józanabbak, talán szárazabbak vagyunk. Az a bámulatos missziós odaadás, amely a francia katolicizmust olyan hősies lendületűvé teszi, a mi visszahúzó, szenvedőlegesen természetünknek inkább csak imponál, – mi lassúbbak, talán lanyhábbak vagyunk, semhogy követni tudnánk. Így végigmehetnénk az értékes lelki típusok egész során, akiktől távolabb állunk. Viszont kétségtelenül nekünk is vannak értékes tulajdonságaink, dicsőséges, nagyrahitott adottságaink, amelyek talán másoknál jelentkeznek kevésbé. Mik ezek a mi vallási értékeink? Ezt legkülönbjeinken, a magyar szenteken tanulmányozhatjuk. Bizonyos, hogy az evangélium csak egy, ugyanaz a Krisztus ugyanazt tanácsolja, ugyanaz az Úristen ugyanazt kívánja mindnyájunktól, tehát mindenféle adottságban meg kell találni a szentség keresztény útját. Meg kell találnunk nekünk is. Ezt mutatják meg nekünk a magyar szentek, akik ezt a mi világunkat győzték meg. Megmutatják azt is, hogyan kell a mi adottságainkra építeni, de megmutatják azt is, hogyan kell azokat megnemesíteni, kiegészíteni. Az Úristen nemcsak azért ad egyeseknek és nemzeteknek ilyen meg olyan tehetségeket, gyengeségeket, jó és rossz tulajdonságokat, hogy beérjük azokkal, s azt mondjuk, hogy a többi nem tartozik ránk, hanem azért is, hogy próbáljuk kiegészíteni hiányainkat, hogy az elénk kitűzött ideálhoz közeledjünk, tudatos magunknevelésével is, ha talán egy és más nagyszerű tulajdonsághoz nehezebb is hozzáférnünk. A magyar szentek megtanítanak bennünket, hogy aki az Istentől származott, nemcsak legyőzheti, hanem meg is dicsőítheti, fel is emelheti ezt a világot: a természetén és e világon túlról jövő isteni kegyelem segítségével.

Annak a portyázó, kalandozó magyar seregnek, amely a tizedik század folyamán pusztítva járja be Európát, megmutatva természeti erejét és természetfeletti teljes tájékozatlanságát, és így rohan halálos végzete felé, ennek a halálra szánt, de életre oly érdemes népnek megragadja karját Szent István, odaviszi a keresztelő kúthoz, megkereszteli és célt mutat neki. És a rabló, harcos, erős népből még erősebb, Európa-védő, missziós nép lesz. Megmarad hősnek és magyarnak, mert az Isten hőst, magyart, királyi férfit mutat neki Istvánban. Azután annak a mindkét lábával ezen a világon álló, csak az ideigvalókat értő, a természetfelettiokről még sejtelemmel is alig bíró magyarságnak csodát állít az Úristen Szent Imrében, egészen mást, minden eddigi gondolatától merőben eltérő, vakmerően ellentétes eszményt: a szüzességnek, lelkiségnek minden magyar képzeletet felülmúló hős ideálját. És a magyarság megérti az új ideált: királyi családjából seregestül kelnek a követők: Boldog Gertrud (Szent Erzsébet leánya), a két Boldog Erzsébet (V. István és III. Endre leánya), Boldog Kinga (IV. Béla leánya), Kálmán herceg (II. Endre fia) és felesége Boldog Szalome. A misztikum mélységei talán távolesők nekünk, de Boldog Margit életében olyan csodás virágjait aratja a Margitszigeten is, mint akár Nyugaton. Szent Ferenc játékos, kedves, csillogó legendái ismétlődnek meg Szent Erzsébet rózsáiban és a mogyoródi csata előtt Szent László karjára felfutó menyétke történetében. Nincsen olyan értéke a kereszténységnek, nincs olyan dicsősége a nagy nyugati népeknek, amelyben a magyar szentek is részesek ne volnának. Ime a magyar szentek dicsősége, példamutató kegyelme! Ime a velük való foglalkozásnak nagy magyar kötelessége!

Pedig ezzel még nincs vége a magyar szentek nemzetnevelő hivatásának. Nemcsak a magyar embernek kell szentnek lennie. *A magyar nemzetnek a maga egészében* is szentté kell lennie, Magyarországnak, mint ilyennek, a maga egészében is van szent, Isten-kijelölte hivatása. Az Isten azért teremt különböző nemzeteket, mert minden nemzetről külön gondolata, mindegyikkel más-más célja van. Az isteni bölcseségnek minden nép számára van előírt hivatása. Ezt meg kell találnia minden nemzetnek. A magyar hivatásra a magyar szentek tanítanak. Szent István előtt egy nagyszerű lángelme, Árpád elvezette népét a Gondviselés-kijelölte földre. De a magyarok – ó milyen világosan mutatja a történelem! – nem tudtak itt mihez kezdeni. Éltek, hogy éljenek, dúltak, hogy élhessenek. Nem kell mélyreható tudomány annak a megállapításához, hogy a náluk sokkal erősebb, rokonfajta népek: húnok, avarok sorsa érte volna őket, ha ebben az önemésztő és Európa-pusztító bizonytalanságban éltek volna tovább is. De íme, eljött Szent István, és az áldott Jobbkéz megmutatta a magyarnak, hogy miért él, hogy miért él *itt*, mit akar vele az Úristen. Utána a Szent Lászlók és Nagy Lajosok és a magyar szentek további dicsőséges sorai újra meg újráramutattak erre a hivatásra. Ma pedig, amikor a nagy megrendülések és történelmi próbák idejét éljük, amikor annyi ember és annyi magyar tekintete elhomályosodott, nem kell-e nekünk is megint csak odafordulnunk azokhoz, akik egyszer már megmutatták, miért vagyunk itt, és hogyan kell itt magyarnak lenni! Tőlük kell leckét vennünk, tőlük kell megkérdeznünk azt, amit ma is ők tudnak legjobban, amire csak ők tudnak megtanítani bennünket.

Ime a magyar szentek nagy hivatása! És a mi nagy hivatásunk, kötelességünk és felelősségünk: hogy meghallgassuk őket és kövessük őket. Nekünk úgy kell legyőznünk ezt a világot, mint ezek a Krisztustól származó magyar győztesek megmutatták.

Milyen kegyelme a jó Istennek, hogy a magyar történelem kezdetén mindjárt egy egész szent családot állít oda a magyarság elé. Amint a kereszténység kezdetén ott van a Szent Család: Jézus, Mária, József, amely élő példával felel meg mindenre, amit a keresztény ember kérdezhet, – a magyar kereszténység elején is ott van a szent család: István, Gizella és Imre herceg. És mellettük, körülöttük seregével a nagyszerű püspökök, papok, szerzetesek, akik részben idegenből jöttek, dolgoztak a magyarságért és meghaltak a magyarságért: Adalbert, Gellért, Asztrik, Mór, Anasztáz, Sebestyén, Bonifác: a magyar Egyház első szent

serege. Felsőes látvány: mindjárt a kezdetnél, az első talpalatnyi földön, ahol megvetette lábát a kereszténység, az első magyar szentek példája századokra mutatja az utat. Jön utánuk néhány évtizedre Szent László, és jön a II. Endrével meginduló szent Árpád-családok nagy hagyománya. Ott van II. Endre leánya, Szent Erzsébet, az ő leánya, Boldog Gertrúd, az apáca, és unokahúga, Boldog Ágnes cseh királyleány. Ott van IV. Béla imponáló szent családja, akik négy országba viszik szét a magyar kereszténység termékenyítő energiáit. IV. Béla korában már kisarjadnak a szentség csirái mindenfelé az országban. Magyar rend alakul (Szent Özséb: a pálosok). Hittérítők özönlenek keletre. Királyi apácák imádkoznak a kolostorok mélyén és mutatják az utat továbbra is, messze túlra az Árpádok életén. E szentelt hagyomány útján magunk előtt látjuk Nagy Lajos leányát, az apostoli lelkű Hedviget, látjuk Mátyás király kortársát, a tudós Báthory Lászlót, később a kassai vértanúban a martíromság hősiességét. De legcsodálatosabb tanítása az Úristennek, hogy a legjobbat, a legszebbet, a legtermékenyebbet egy család adta a magyarságnak: Szent Istvántól, aki az első szentté avatott király Európában, 300 év alatt 12 szentet ajándékoz a világnak a Honfoglaló dinasztiája.

Milyen kegyelem ez, és milyen felelősség! Száz évvel ezelőtt ezt írta a magyar költő: „Nézz Árpádra magyar, ki hazát állíta nemednek!” A régi magyarok még jobban tudták, hova kell nézni: azokra, akik véglegesen megépítették ezt a hazát; akik nem pusztítottak, hanem megtartották hazájukat erős hazának, a földön és a földön túl. A drága szent Jobbkéz felé fordultak, amelyre a „magyar óhajtván néz”. Szent László felé, akiről a középkori magyar ének mondja: „Nem elégszik senki tereád nézni”.

Ezek mutatják az irányt, ahova néznie kell a magyarnak, ha azt akarja, hogy a haza, amelyet ők megalapítottak, megálljon ezután is. Ők, az Istentől származók, legyőzték a világot. Mi is Istentől származunk és tőlük, – vér az ő vérükből, – nekünk is le kell győznünk a világot. Hogyan kell legyőzni, ők mutatják meg. Hisszük, hogy Istennek nagy kegyelméből a szentek nemcsak példák, hanem eleven erőforrások is, hiszen élnek és győzelmes boldogságban közbenjárhatnak értünk, segíthetnek bennünket. Nemcsak példájukkal adnak erőt, hanem az isteni kegyelemmel is, amelyet kiesdenek számunkra. Azért nem elég nézni rájuk: segítségüket, közbenjárásukat kell kérnünk, és közbenjárásukkal, illetve a kapott isteni kegyelemmel nekünk is le kell győzni a világot. Meg kell mutatnunk a világnak, Isten segítségével és a magyar szentek közbenjárásával újra, a magunk életében elevenen: a magyar szenteket, a magyar szentséget, a magyar hivatást.

II. Szent István: Szent magyarság

„*Én a jó pásztor vagyok*”
(Ján. 10.)

A mai evangéliumnak e szavai szinte ujjal mutatnak Szent Istvánra. Ha a szentek az Úr Jézus Krisztus képmásai, akik egyéniségükben az Úr Jézus életének, egyéniségének egy-egy oldalát testesítik meg számunkra, lehet-e Krisztusnak, a jó Pásztornak szebb megtestesülése, mint Szent István, a magyarok jó pásztorja? Hiszen ezt a kis nyáját, a magyarság nyáját nemcsak hogy védi, őrzi, legelteti, de ő is terelte össze, ő alapította meg, úgyszólván ő teremtette a maga képmására. Ő a mi jó pásztorunk, aki ismeri övéit. Vajha mi is ismernők őt! Ismerjük meg... Nézzünk az arcába, tanulmányozzuk, hiszen magunkat tanuljuk ismerni rajta; jövődöbeli hivatásunkat ismerjük meg belőle, amelyet ő tűzött elénk. Nézzünk Szent Istvánra, de úgy nézzünk, hogy iparkodjunk megérezni a lelkét. Hatoljunk át a történelmi adatok külsőségein, tapogatózzunk végig a legendák kedves szálain, amelyek a középkor szokása szerint *a szent király* ismert, megszokott jellemvonásaiból és tipikus erényeiből alakítják ki képét: próbáljuk meglátni azt a Szent Istvánt, aki nem olyan, mint a többiek, mint más szent királyok, akinek külön küldetése és külön mondanivalója volt a mi számunkra: magyar mondanivalója. Azt mondja egy kedves középkori latin himnusz, hogy, ha másféle apostol elvégezhetné volna a magyarok megtérítését, akkor nyilván másfélét küldött volna az Isten; de – mondja a himnusz – „*Sed rebellis gens et fortis, Gens grandis audaciae, Per eundem virum fortis Danda fuit gratiae.*” Dacos nemzet ez, vitéz és bátor, azért ugyanilyen apostolt: dacos, vitéz és bátor apostolt küldött neki az Isten. Így van. Ha meggondoljuk, hogy ki volt Szent István, hogy nomád és harcos fajból, lovas, nyilas, kardos törzsből, Európa-verő hún vérből származott és még ebből a hősi családból is kimagaslott, megértjük, hogy első tekintetre jobban hasonlíthatott Árpádhoz és Vérbulcsúhoz, semmint a későbbi középkor szentjeihez, és a magyarságnak szükségképp valami ilyet, egy második Árpádot kellett látnia benne.

Már külsejében is törzsökös régi magyar volt. A középkori hagyomány (Laskai Osvát) azt írja, hogy „kistermetű, nagylelkű, bátor, harcos, okos ember” volt. Mintha csak az Attila-leírásokat hallanók! Amikor Hartvik legendájában olvassuk, hogy milyen komoly, komor, higgadt vérmérsékletű ember volt, hogy jóformán sohasem látták mosolyogni, – nem megint a külföldi krónikák Attila-alakja jut eszünkbe? Még a legenda is elmondja róla, hogy szeretett vadászni. Fiához intézett Intelmeiben ő maga írja, hogy életének legnagyobb részét „fáradtságos harcokban és sokféle nemzetek ellen való háborúban töltötte”. Mindezekből harcos férfiú, bátor hadvezér áll előttünk, Attila utóda, Árpád unokája. Történelmi adatokból ismerjük diadalainak sorozatát. Magunk előtt látjuk, amint 1030-ban hadserege élén vonul be a meghódított Bécsbe. Jellemében is újra meg újra beszédes adatokra bukkanunk keménységére, határozottságára vonatkozólag. Egyszer hatvan bessenyő, akik békés bebocsátást kértek az országba, rablótámadásnak esett áldozatul; István pillanatnyi habozás nélkül kivégezteti a vendégjog megsértőit. Amikor felkelnek műve ellen, nem habozik kardhoz nyulni. A Koppányok ellen nem tétovázik háborúba indulni. Véghezviszi amit akar, a nagy, szent művet, ha karddal is, vérrel is, ha boldogsága árán is, de véghezviszi; egészen.

De ez a kemény, vitéz, harcos Árpád-alak mennyire megnemesedik Istvánban! Azokból a lendületes vonásokból, amelyeket a legenda feljegyzett róla, világosan kitűnik, hogy a bűnösökhöz ugyan könyörtelen volt, de a megtérítőkhöz feltűnően gyöngéd. Azt mondja a német Thietmár püspök róla: „a legyőzöttekhez senki sem volt kegyelmesebb, mint ő”. A lovagiasságnak olyan jeleit adja, amelyek kiáltóan szokatlanok abban a korban. Amikor anyai

nagybátyja, Prokuj felkel ellene és a lengyel betörő sereghez pártol, kiveri az országból, de váltságdíj nélkül utána küldi feleségét, ami hallatlan dolog abban az időben. Nem bántja a levert lázadó Ajtony asszonyait sem. Amikor a merénylő, aki halálos ágyán támadt rá, töredelmes vallomást tesz, az összeesküvést megsemmisíti, de a bűnbánóknak megkegyelmez. Nemcsak hatalmának és dicsőségének, hanem jóságának hire is közismert lehetett. Kázmér, az elűzött lengyel király, később két száműzött angol herceg az ő udvarában keres és talál menedéket. Mindezek a vonások már nemcsak a harcos Árpád-fejedelmet mutatják, hanem a lelke mélyéig keresztény, szent középkori királyt. Már fiatal korában, amikor leányt kérni megy Németországba, azt írja róla egy belga krónikás, hogy „igazán katolikus ifjú” volt. A krónika azt mondja róla, hogy „mindenkinél keresztényebb király”. A legendák és krónikák lapjairól az erények egész serege elevenedik meg előttünk. Látjuk a szent királyt, aki szívből szeret és tud imádkozni, akinek legnagyobb gyönyörűsége, ha templomokat alapíthat, aki kolostorokban tölti szabad idejét, aki bőkezűségében nem ismer határt; akinek áldott jobbkeze elér mindenhova, ahol nyomorúság van. Megértjük, hogy ez a felséges egyéniség megihlette a középkori legendaírókat, és életében mindenütt ott látta az isteni beavatkozást. De talán legnagyobb csoda (a középkori viszonyokra gondolva!) minden csoda közt, hogy ez a dicsőséges, hatalmas fejedelem mennyire alázatos volt. Szent fiához írt Intelmeiben egyenesen azt mondja (ő, a valóban szent király!), hogy fia csak azokat a vonásait kövesse, amelyek keresztény királyhoz méltók. Életírója rámutat, hogy egyetlen kortársa sem tud róla semmiféle rosszat mondani, holott nincs fejedelme a kornak, még a hozzá hasonló térítő királyok között sem, akit sötét bűnök serege nem terhelne a ránk maradt följegyzésekben. Szent Istvánról csak jót tud a történelem.

Ott látjuk őt kora egyházi életének legtisztább, legmélyebb sodrában. Állandóan érintkezik Rómával, onnan kér koronát, sőt egy nagyon valószínű adat szerint harminchárom éves korában maga is járt Rómában. Állandó érintkezést tart fenn a kor egyházának nagy szellemi tüzközpontjával, a clunyi apátsággal, ahonnan a bensőség nagy megújulása kiindult. Odilo clunyi apáthoz követeket küld ajándékkal és imáját kéri maga és országa számára. És hire el lehetett terjedve egész nyugaton, mert Fulbert Chartres-i püspök üdvözlését küldi neki és biztosítja, hogy imádkozik érte. Benne áll a nyugati szellemi műveltségben is. Ismernie kellett a nyugati országok törvényeit, melyeknek alapján a magáéit hozta. Tudjuk, hogy beszélt latinul. Az Intelmekről nem lehet ugyan biztosan tudni, hogy maga írta-e, de bizonyos, hogy része volt bennük, és ezek kora egész keresztény műveltsége részesének bizonyítják. Ennyire keresztény volt! De a keresztény nem törte le benne a magyart. Amikor a keresztény német császár követe át akar vonulni az országon, hogy Bizáncba utazzék, Szent István, mivel azt hiszi, hogy a két császár érintkezése az ő országa ellen szól, elzárja előtte az országhatárt, pedig a követ püspök volt és mint zarándok kért bebocsáttatást. De ugyanígy nem tartja vissza magyar lelke és a magyar vér iránti szeretete sem, mikor keresztény érdekről van szó: véres kézzel fojtja el a kereszténység elleni felkeléseket.

Kereszténységének és magyarságának kétségtelenül legnagyobb ténye: a magyar nemzet megtérítése, a magyar nép nemzetté alakítása. Feltűnő gyorsan, feltűnő könnyen ment ez végbe, – amin nem csodálkozhatunk, ha tudjuk, hogy a magyarok már Szent István előtt évszázadokkal ismerték a kereszténységet, és már kalandozásaik során igen sokan megkeresztelkedtek közülök. Nem csodálkozhatunk azon sem, hogy néhány évszázad alatt már a szentek országa virul fel Magyarországon, amely közel húsz szentet ad a világnak és hittérítőket küld messze keletre. Ime, Szent István műve! De ha ezt a művet a maga teljességében, reánk való minden mély vonatkozásában nézzük, azt kell mondanunk: Szent István nemcsak a magyarokat keresztelte meg; – ő megkeresztelte magát Magyarországot, megkeresztelte a *magyarságot*. Egy új magyarságot, egy keresztény magyarságot teremtett. Egy új kultúrát, egy keresztény magyar kultúrát alapított meg és ennek az új teremtésnek új célt, új hivatást tűzött ki.

Szent Istvántól ezt tanuljuk meg legelső sorban: a legnagyobbat, amit alkotott: *a magyar nemzet hivatását*. Ezt a nagy útmutatást, amely ezer éven keresztül világított a magyarság számára. Mi ez a magyar hivatás?

Ez a hivatás mindenekelőtt *apostoli hivatás*. Mikor a pápa a legenda szerint azt üzeni Szent Istvánnak, hogy ő igazi apostol, szól ez az üzenet Szent Istvánnak, de szól az ő népének is. Hiszen adva volt ez az apostoli hivatás bizonyos értelemben már István előtt is a magyarság részére. Maga az Isten tűzte ki a földrajz és a történelem adottságaiban, amikor ide hozta és ide ültette be a magyarságot. Szent Istváné a nagy érdem, hogy meglátta, felfedezte, megértette ezt a hivatást. Itt van a magyarság, Kelet és Nyugat között, két kultúrának, két kultúrkörnek érintkező és egyben ütköző pontján. Ha nem jött volna Szent István, elmorzsolódott, vagy felszívódott volna a maroknyi magyarság is, vagy a Keletbe, vagy a Nyugatba, mint ahogyan felszívódtak, elmorzsolódtak, eltűntek elődei: húnok, avarok, bessenyők, kúnok. Szent István megállította ezt a keleti végzetet. Új hivatást, apostoli hivatást tűzött ki a magyarság elé: Védelmegye meg a keresztény Nyugatot a Kelet ellenében; de ne csak védje meg, hanem tegye magáévá, alakítsa a maga képére és vigye is el Délre és Keletre a nyugati keresztény műveltség kincseit. A magyarság Szent Istvánban választott Nyugat és Kelet között és fenntartás nélkül a Nyugat, Krisztus, a kereszténység mellé állt. Gyönyörűen kifejezi ezt egy tizenhatodik századbeli magyar, Zay Ferenc, amikor mint királyi követ tárgyal a török Portán, azt mondja neki a Nagyvezér: Miért olyan ostobák a magyarok, miért nem térnek át a török hűségére. „Királytok úgysem törődik veletek, a németek jobban gyűlölnék benneteket, mint minket; okosabb lesz, ha mi, magyar és török, a német disznót kétfelől mészároljuk le; most úgyis néki arattok és szüreteltek.” Erre Zay Ferenc azt feleli: „Nem helyes ez a beszéd, mert igaz ugyan, hogy a nyelvek varietása megkülönbözteti a spanyolt, németet, olaszt, franciát, csehet, magyart, de egy és ugyanazon vallás köt össze bennünket, mert mindnyájan ugyanazon Istent hisszük”.

Ime a magyarság tanúbizonysága a Szent István kitűzte hivatás mellett. Hogy a magyarság a kereszténység védőbástyája, ezt már a középkorban is tudták a nemzetek. De ez még csak fele a szentistváni hivatásnak. Védni valakit valaki ellenében, ez még csak negatívum. A magyarság Szent Istvánban és utódaiban *pozitív módon*, cselekvő módon fogta fel ezt a hivatást. Nemcsak védelmezi Nyugatot a Kelet ellen, hanem el is viszi a Nyugat áldásait Keletre. Ötszáz éven át teljesítette ezt a küldetést a magyar középkori birodalom, mint nagyhatalom. Amikor azonban eljött a nagy történelmi tragédia, Mohács százada, és megszűnt a magyar hatalom és a magyar önállóság, attól kezdve elsősorban a passzívumra, a védelem szerepére szorult a magyar; attól kezdve tulajdon testével védte a török ellen a Nyugatot. De azért ebből az időből is beszédes adatok mutatják, hogy a keresztény kultúrának Nyugatról Keletre való terjesztését sem felejtették el. Az első román nyelvű szövegek Magyarországon, Biharban keletkeztek. Az első román bibliafordítások az erdélyi fejedelem költségén jelentek meg. Befogadják a magyarok az ország déli részére és Csepel szigetére a török elől menekülő 37.000 szerb családot, patriarchájukkal, Csernovics Arzénnel, és lehetővé teszik, hogy itt előkészítsék az új szerb kultúrát. Ilyen adatok mutatják, hogy nem feledkezett meg hivatásáról a magyarság a nehéz századokban sem.

Nem feledkezett el róla, de mégsem gyakorolhatta igazán: ez ráeszméltet bennünket, hogy az apostoli hivatással *vértanúság is jár*. Az apostolok vértanúként fejezték be életüket. Aki apostol, annak el kell készülnie, hogy hordoznia kell Krisztus keresztjét. Az apostoli hivatásban a magyarság számára is benne foglaltatik, hogy vértanú népnek kell lennie. Vértanúi helyzete van a világban már külsőleg is: ütközőfelület Kelet és Nyugat között. Kelet sohasem fogja tudni megérteni – legalább a történelem azt mutatja – , hogy nem ellenféllel, hanem nevelővel, apostollal áll benne szemben. Mindig is védekezett ellene, vagy még többször: támadta karddal és politikával. A Nyugat pedig sohasem tudta igazán, hogy ez a keleti nép testével védte őt és hálátlansággal fizetett. Ime a vértanúi, a tragikus helyzet. De

belsőleg is vértanúi helyzete van a magyarságnak. Szent István utolsó napjai mutatják ezt: amikor ott hever betegágyán, és emésztí a gond, kit tegyen utódjává. Magyarok veszik körül, akiktől féltetnie kell a kereszténységet, és keresztények, akiktől féltetnie kell a magyarságot. És a legenda szerint „keservesen sóhajtozott, mert utódok nélkül, magára maradván lelkében gyászola”. Ilyen magukra maradván gyászoltak a magyarság legnagyobbjai egész történelmünkön keresztül.

Ha végignézzük a legnagyobbaknak ezen a keserű harcán IV. Bélától a Hunyadiakon, Rákócziakon, Zrínyieken, Széchenyieken végig, egészen máig: azoknak, akik a magyar gondolatot, a magyar hivatást képviselték, nem állandóan félkeresztény magyarokkal, vagy félmagyar keresztényekkel, vagy mindkettővel kellett-e harcolniok? Mindenütt ott vannak a Koppányok és Péterek, akik két oldalról fenyegetik Szent István művét. Ime a tragédia belül is: Harcolni a Keletet meg nem értő Nyugattal és a Nyugatot meg nem értő Kelettel, és bizony-bizony majdnem mindig reménytelenség, kétségbeesés, ha nem a csüggedés volt a harcosok sorsa.

De hát bele kell-e nyugodni ebbe a vértanúságba? Tegyük össze a kezünket és várjuk a taglót mozdulatlanul? Szent István, aki mindenben megmutatta a magyarságnak, amit tudnia kell, megfelel erre is. Csodálatos jelenettel végzi életét: a Boldogságos Szűz Máriának ajánlja fel az országot. Kétségtelen, hogy ebben Szent István megható, gyengéd Mária-tisztelete nyilatkozik meg, a középkori kereszténység bensőséges áhítata, de ezen túl még valami más is. Nagyszerű szimbólum ez, amikor a méltatlan utódjelöltek között hánykolódva, a szent király a koronát nem embernek, hanem a Boldogságos Szűz Máriának, a földöntúli hatalmaknak, végeredményben az Istennek ajánlja fel. Mintha mondaná: Embertől nincs mit várni, ember nem segíthet; Isten, Tőled várom a segítséget.

Ime a *magyar hivatásnak* egy kezdettől fogva elválaszthatatlan *vallásos lendülete*: Istentől várni az útmutatást, Istentől várni a reménységet, a segítséget, amikor kétségbeesett a helyzet. Nem vonul-e ez is végig a magyar történelmen? Hiszen a magyar majdnem mindig kétségbeesett helyzetben küzdött életéért. IV. Béla, aki jóformán semmiből teremti újjá az országot, vagy a véres tizenhatodik és tizenhetedik század törökverő végvári hősei, akik a lovagi önfeláldozásnak oly gyönyörű példáit adták, harcolván évtizedeken át, mindhalálig, reménytelenül, óriási túlnyomó erő ellen, hátukban az ellenségénél nem kevésbé veszedelmes országpusztító idegen szövetséggel: mind élő hittel hitték, a kétségbeesett jelen sötétségében is, hogy „lesz még egyszer ünnep a világon”. Másfél századon keresztül ki nem ejti kezéből a kardot a magyar, hanem küzd a kereszténységért és küzd a magyarságért. Így küzdenek a Zrínyiek, a Rákócziak, a Széchenyiek, így tudnak küzdeni, mert van egy hitük, egy természetfeletti, kétségbeesetten élő hitük az Istenben. Mint Madách Ember tragédiájának Ádámja, aki mindig elbukik, de mindig újra felkel: minden kétségbeesés és reménytelenség dacára küzd és bízva bíz a magyarság. „Isten csodája, hogy még áll hazánk”, – mondja Petőfi, és betű szerint igaza van, hiszen emberi számítás szerint százszor is el kellett volna már pusztulnia. De áll, mert a legkülönb magyarok sohasem estek kétségbe; az Istenre appelláltak, és az Isten megsegítette őket. Ime a magyar történelem, amely összeomlik, ha kihagyjuk belőle az Istent. Szent István és a nagy magyarok nagy tanúsága: Istenben bízni!

Csak hogy az Istenben kétféleképpen lehet bízni: Lehet úgy is, ahogyan a fatalista bízik; ölbetett kezekkel várva, mert hiszen sorsunk meg van írva, semmi sem áll rajtunk. A keresztény bizalom nem ez; Szent István kereszténysége nem erre tanít. Ő ismeri Szent Ágoston szavát: Aki megteremtett közreműködésed nélkül, nem fog üdvözíteni közreműködésed nélkül. Az isteni kegyelemben úgy kell bízni, hogy „segíts magadon, az Isten is megsegít”. Bízni, de tenni is. Jön a kegyelem, biztosan megjön, de elébe kell menni. Szent István, amikor Máriának ajánlja az ő koronáját, azért nem ül még tehetetlenül, hanem körülnéz és kiválasztja a lehetőségek közül azt, amit lelkiismerete szerint a kisebbik rossznak lát. Megkoronázza Pétert, a keresztényt, és eltávolítja országából azokat, akik az új vetést

fenyegetik. Amit ember tehet, megteszi, – a többi Istentől várja. Ime a nagy útmutatás. És íme István tanításának végső szava: A magyar hivatás nemcsak apostoli, nemcsak vértanúi hivatás, de – a Szent Istvántól való célkitűzésben – mélységesen és lényegében *erkölcsi hivatás*. A legnagyobb magyarok ezt mindig tudták és követték is. Ezek sohasem hízelegtek népüknek, sohasem dicsérték a magyarságot, hanem mindig erkölcsi magábaszállásra, bűnbánatra, önkritikára, javulásra serkentették. Olvassuk az ő erkölcsi tanításait és tanuljunk belőlük.

Magyarnak lenni Szent István tanítása szerint *erkölcsi fogalom*. Úgy, amint Szent István akarta – és miért akarnók, hogyan mernők másképp értelmezni? – még senkit sem tesz magyarrá az, hogy magyarul beszél. Ez még nagyon kevés. Senkit sem tesz magyarrá még az sem, hogy a vére magyar, sőt még az sem, hogy magyarnak vallja magát: a magyarságot erkölcsi küzdelemmel, Isten-sürgette cselekvéssel úgy kell kiküzdeni. Magyarnak lenni: erkölcsi lendület. Magyarnak lenni: hit. Hit a magyarság hivatásában. Hit abban, hogy az Isten akar velünk valamit, és hogy a magyarság képes megvalósítani ezt az isteni feladatot. Magyarnak lenni: szeretet, együttérzés, átfogása, átölelése mindannak, ami magyar; a magyar földnek, utolsó talpalatnyi rögének, a magyar történelemnek, minden mozzanatával, a magyar embernek, valamennyinek, a hárommillió koldusnak és a másik hárommillió, emberhez nem méltó életet élőnek is. És cselekvés; levonni a konzekvenciáját ennek a hitnek és ennek a szeretetnek: tenni, tunyaság, kényelem, önérdék ellenére is, amit erkölcs, amit lelkiismeret, amit Isten, amit Szent István megkíván, – ezt jelenti magyarnak lenni Szent István szerint.

És ha azt kérdezi valaki, milyen ez az erkölcs, milyen hát a magyarság erkölcsi feladata? Szent István határozottan megmondja, Szent Pál szavaival: „Legyetek az én követőim, amint én Krisztus követője vagyok”. Az erkölcs sokféleképpen értelmezhető; erkölcsi célokat sokféleképpen lehet kitűzni és még többféleképpen megvalósítani. Szent István nem hágy bennünket kétségben. Az ő erkölcsé Krisztust jelenti: krisztusi erkölcsöt, keresztény erkölcsöt. Más népek talán kereshetik célkitűzéseiket a maguk pogány, vagy klasszikus hagyományaiban: nekünk a magunkét nem kell keresnünk. Megmutatta az, aki kitűzte: „Legyetek az én követőim”. Magyarnak lenni annyit jelent, mint kereszténynek lenni. Szent István nem akar tudni magyarokról, akik nem keresztények és nem akar tudni keresztényekről, akik nem magyarok. De persze a kereszténységet is Szent István módján kell érteni. Lehetnek magyarok, akik a kereszténységet úgy értik, hogy eljárnak a templomba, és ezzel vége: eleget tettek kereszténységüknek. Keresztény ujságot járatnak, keresztény politikát üznek, úgy vélik, hogy keresztények. Szívből gyűlölik azokat, akik nem keresztények – és Szent István jól tudta, hogy szükség van külsőségekre is, hiszen szigorúan bünteti azokat, akik nem járnak templomba. Igen: a politikában, a közéletben is kereszténynek kell lenni, – mindenben kereszténynek kell lenni, nem szabad alkudni, védeni kell, ami a miénk, védekezni az ellen, ami az értékeinket fenyegeti. De mindez még nem a kereszténység. Ez mind csak előfoka annak. A kereszténység: a Credo. Aki nem hisz, az nem keresztény. A kereszténység: a Tízparancsolat. Aki nem éli, az nem keresztény. A kereszténység: az Egyház. Aki nem él az Egyházzal eleven közösségben, az nem keresztény. A szenteltvízzel való meghintés még nem kereszténység. „Legyetek az én követőim, mint én a Krisztus követője vagyok”. Magyarnak lenni: kereszténynek lenni. Itt nincs más választás; vagy elfogadjuk, vagy megtagadjuk Szent Istvánt.

Ime Szent István nagy tanítása! Ő a jó pásztor, aki ismeri övéit, – vajha övéi is ismernék őt! Vajha látnák és követnék azt a drága szent Jobbkezet, amely kijelölte a mi útunkat. Vajha meglátnók, főleg ma, mai megrendülésünkben, úttévesztésünkben, megzavarodottságunkban, amikor a legjobbak előtt sem világos, merre vezet hát a magyar hivatás. Nem mondja meg más, csak az Isten. Benne kell bízni. Aki benne bíz, meg nem csalatkozik. De csak az bíz, igazán, aki elindul Feléje; úgy, mint Szent István, megteszi a magáét. Ennyi, amit tehetünk.

De ezt meg is kell tennünk. Ha megtesszük, akkor egyszer csak újra ki fog nyilatkozni az az isteni csoda, amelyről Petőfi szól és újra „állni fog hazánk.”

Ó dicsőséges szent Jobbkéz,
Melyre magyar óhajtva néz,
Drága kincse szívünknek,
Nagy öröme lelkünknek, –

légy, – mert csak te lehetsz, de te leszel is biztosan – útmutatója magyar jövőnknek.

III. Szent Imre: Hősiesség

*„Ami a testtől született, test az,
és ami a lélektől született, lélek az.”
(Ján. 30,36.)*

„Nascentis patriae Splendor eximie! – Ó, születő haza Tündöklő csillaga!” – így köszönti a régi magyar himnusz Szent Imrét. A születő haza első csillaga ő, hajnali csillag.

Szent István mellett, aki megteremtette a hazát, ott áll Imre is! A nagy ideál mellett, aki megmutatja, mit tesz magyarnak lenni, ott áll Szent Imre és még valamit mond, még valami nagyot, valami szükségeset. Meg kell hallgatnunk őt is, tanulmányoznunk kell őt is, hogy lássuk, merre visz az út, hogyan kell továbbépíteni a szentistváni alapokon. Szent István igazi arcának felfedezésére keresztül kellett vergődnünk a legendák és krónikák ködén, hogy a történeti valóság fényében lássuk. Ha nehéz volt ez Szent Istvánnal szemben, még nehezebb Imrével szemben. Alig valami az a történelmi adat, amit tudunk róla, és a legenda az ő alakját még jobban eláltalánosította, mint Szent Istvánét. Ami legérdekesebb, legfeltűnőbb rajta, szűzességének csodálatos jelensége, hasonlóná tette őt az utókor szemében azokhoz a későbbi fiatal szerzetes szentekhez, akik szintén a tisztaság hősei, és egyre jobban olyanformán képzeltek el, mint ezeket a tőle ez egyen kívül egész világgal különböző fiatal szerzetes szenteket: a Kosztká Szent Szaniszlókat, Gonzaga Szent Alajosokat képzelel el a keresztény népfantázia. Ebből magyarázhatók azok a bosszantóan szentimentális, félrevezető képek, amelyek a középkorból fennmaradt képeitől eltérőleg, valami nőies, elfinomult, légies alaknak rajzolják őt, szinte azt hinnék róla, hogy nem is e világból való.

Pedig Szent Imre kétségtelenül erőteljes, férfias jelenség volt. Ha gondolatban magunk elé próbáljuk állítani, rögtön kétféle hagyomány örökségére eszmélünk benne. Kétféle vér egyesül az ereiben: apai és anyai öröksége kétféle, de édes-testvér mindkettő: mindkettő a hősiességnek, a hivatásnak, a heroizmusnak hagyománya. Az apai vér, mely erében csörgedezett, Árpád vére. Az Árpád-vér megneemesedett, megkeresztelődött ugyan Szent Istvánban, de hiszen ő maga is folytatója volt a honfoglaló ősök hősiességének. Szent István hitvédő harcaiban átlelkiesült, átszellemiesült ez a vér, de erejéből, bizonyos értelemben még ősi vadságából, fiatalos nyersségéből alig vesztett. Nem lehet kétséges, hogy az uralkodó, hadvezér, diplomata Szent István az ő trónusának várományosát is uralkodónak, hadvezérnek és diplomatának nevelte. Azok a vadászatok, azok a harcok, melyekben a feljegyzések tanúsága szerint Szent Imre herceg is résztvett, nyilván ezt mutatják. A hősi magyar hagyományban nevelkedett. A másik hagyományt az anyatejjel szívta magába: anyja Gizella, maga is szentéletű Boldog, a regensburgi udvar szent levegőjéből jön, ahol már akkor egy császári szent-család él és szenteli meg az uralkodás német hagyományait. Három testvére volt: Brigitta apáca, Brúnó püspök, bátyja pedig Henrik, Szent Henrik császár, aki feleségével, Szent Kunigundával épügy mutatja népének a kereszténység útját, mint Szent István a miénknek.

Nevelése is ezt a kettős hősiesség lendületét mutatja nekünk. Azt lehet mondani, hogy születésétől hősiességre nevelték. Mint a legendából tudjuk, hétéves koráig édesanyja neveli. Hogy mire taníthatta, buzdíthatta fiát Gizella királyné, aki apostoli lelkesedéssel jött Magyarországra, könnyen elképzelhetjük: bizonyos, hogy a maga eszményeit szeretettette meg vele is. Hétéves korától tizenötéves koráig Szent Gellért mellett nevelkedik, a szent olasz, a tudós teológus és író, a rengetegekre vonuló remete, a nagy püspök, a későbbi mártír mellett. Azt mondja a legenda, hogy Imre „a grammatikai mesterségnek minden tudományával betelt.” Egy velencei feljegyzés szerint „tudós és szent” volt. Tizenötödik évétől aztán

édesatyja veszi maga mellé. Szent István Intelmeiben tisztán látjuk, hogy a magyar király azt akart nevelni belőle, amire legnagyobb szüksége volt: méltó utódot, igazi keresztény királyt, – ami ő maga akart lenni. Az Intelmek nevelése a királynak, a hősnek, az apostolnak ideálját állította a zseniális fiú lelke elé. És ez a nevelés megfogamzott. Természetes, hogy katonának is nevelte; minden valószínűség szerint ő vezette huszonhároméves korában a győri csatát Konrád német császár ellen. De nemcsak harcosnak, hősnek és „minden tudománnyal ékesnek”, hanem mindenekelőtt buzgó kereszténynek, jámbornak nevelte. Egy megható legenda tesz erről biznyságot. Szent István egyszer éjjel gondjai közt virrasztván, fából épült palotájának egy falhasadékán világosságot vesz észre. Benéz és látja, hogy Imre térdel ott, – ahogy a kedves legenda mondja: – két gyertya között, amint megillette a hercegi vért, és zsoltárokat énekel. – „Jóságos cselekedeteinek érdemeivel szüntelenül növelte tulajdon dicsőséges voltát” – mondja más helyen a legenda. És még valamit kiérezhetünk róla a legendából. A léleknek valami egészen különös finomságát. Amikor meglátogatja egyszer apjával a pannonhalmi kolostort, az elébe siető szerzeteseket a kor szokása szerint csókkal üdvözli. Egyiknek egy, a másikkal két, három csókot ad, s végül egynek, a későbbi Szent Mór püspöknek hét csókot. Mikor megkérdezik, miért tett így, azt feleli, hogy életszentségüknek, tisztaságuknak nagysága szerint mérte a csókot. A legkülönbnek a legtöbbet. Kedves, naiv történet, de valami roppant érzék a lélek iránt, a szellemnek tisztasága, mélysége, nagysága iránt, imponálóan nyilatkozik meg benne.

Huszonhárom éves korában Szent István befejezettnak látta nevelését. Ekkor – mint a legenda mondja – „nemes királyi nemzetségből való leányzót” szerzett neki hitvesül. Nem tudjuk biztosan, lengyel, horvát, vagy görög hercegnő volt-e a választott, de mindenesetre (mint a későbbiek mutatják), hozzá méltó lélek volt. Minden jel arra mutatott, hogy a nagy apánál nem kisebb fiú következik a trónon, amikor egyszerre csak váratlanul, vadászon, vadkan oltja ki életét. 1031-ben, 24 éves korában meghal, utód nélkül, és az ország itt marad árván, abban a rettentő, kilátástalan helyzetben, amely Szent István életének végét oly tragikussá teszi.

Csonkának látszik ez az élet, megdöbbenő ez a befejezés! Úgy érezzük, hogy itt valami nincsen befejezve, itt valamit még nem értünk, itt valami titoknak kell lappangania. És ha mi így érezzük, mennyivel inkább kellett így éreznie Szent Istvánnak! Kevéssel a herceg halála után aztán hirtelen megoldódik a titok. Előáll az, aki legközelebb állt Imréhez: a fiatal özvegy és elmondja Szent Imre szüzességi fogadalmának és testvéri házasságuknak titkát. És előáll a szolga, aki a legenda szerint egyedül volt jelen a veszprémi egyházban, ahol Imre fogadalmát tette, és tanúskodik. Előttünk áll a titok megoldása. De ez a megoldás még érthetlenebb, mint maga a titok. Hogy lehet ez? Hogy érthetjük meg ezt a minden emberi okossággal ellenkező, ezt a Szent István minden tervét kettévágó, látszólag olyan rettenetes következményekkel járó tettet? Hogy a gondolatot honnan vehette Imre, azt könnyen sejthetjük. A kor fiatalos lendülettel ébredő kereszténységéből, nevelőitől, családi hagyományaiból. Hiszen az ő nagybátyja, Szent Henrik is így élt szent feleségével, sőt a lengyel trónon is ült akkoriban egy ilyen uralkodó pár. Azt is megérthetjük, hogyan jutott arra a gondolatra, hogy magára alkalmazta ezt a merész példát. Hiszen tudjuk, hogy nem volt egyetlen fia apjának; tudjuk, hogy volt több testvére is, egyet, Ottó bátyját, név szerint is ismerünk. Nem ő volt kezdettől a trónörökös; nem lehetetlen az sem, hogy őt szülei eleinte papnak vagy szerzetesnek szánták, mint ahogy egy pap és egy szerzetesnő élt anyjának családjában is. Idáig nincsen nehézség. Csak azt nem értjük, hogyan tarthatott ki e mellett a kemény elhatározás mellett akkor is, amikor már egyetlen fia lett apjának, egyetlen reménysége nemzetének, és amikor apjának engedelmességgel megházasodott. Hiszen ettől kezdve új, szent felelősség hárult reá: folytatni apja művét, utódot adni a szent királynak. Ez a tudós, szent, fogékony lélek ne érezte volna át kötelességét? És mégis, az események erre látszanak vallani! Imre tudatos következetességgel kitart fogadalmával. Egy esztendővel

halála előtt nem akadályozta meg következetességében a házasság sem: ráveszi ifjú feleségét, hogy tartson vele, ugyanannak az áldozatnak vállalásában. És az Úristen mintha szentesítené ezt az elhatározást: haláláig nem derül ki a titok. Isten megkíméli őt attól a belső harctól, amely elkövetkezett volna, ha Szent István megtudja a fogadalmat. Hiszen a keresztény Magyarország sorsa, amely itt kockán forgott, olyan nagy dolog volt, hogy az Anyaszentegyház egészen biztosan feloldotta volna fogadalmát. Nagyobb ügy, fontosabb hivatás, súlyosabb kötelesség várt itt rá, mint az az áldozat, amelyet fogadalmával vállalt. Hiszen hasonló esetekben (pl. az említett lengyel fejedelmi pár esetében) az Egyház feloldó szava nem egyszer közbelépett a kereszténység érdekében. De itt nem kerül erre sor. Az Úristen a kora halállal ráadja a szentesítést Imre elhatározására.

Mi ez? Mit gondolhatott ez a csodálatos ifjú – a legenda nevezi így –, mikor ezt az észszerűtlennek, ezt a rettenetesnek látszó áldozatot hozta? Egy lélektani megfontolás és egy legendabeli adat minden támaszunk. A lélektani megfontolás a következő: Teljességgel elképzelhetetlen, hogy a szellemnek és a léleknek ez a felkent lángelméje, aminek Szent Imrét el kell képzelnünk, éppen olyan világosan fel ne fogta volna, sőt sokkal erősebben ne érezte volna ezt a problémát, mint mi. Lehetetlen, hogy ne érezte volna át óriási felelősségét, hogy ne látta volna atyja gondjait. Ha mégis vállalta fogadalmát következményeit, biztosra vehetjük, hogy számolt ezzel a problémával: hogy valami nagy jót akart elérni fogadalmával, nagyobbat, mint az a veszteség, amely áldozatából származott. A legendai adat azt mondja nekünk, hogy Imre éjnek éjszakáján egy meghitt szolgája kíséretében „bement ama nagyregi és felette megavult egyházba, mely míveltetett Veszprém városában Krisztus drágalátos vértanújának, Györgynek tisztességére, és ottan imádságra adván magát, mikor is szívében elmélkedett, mi légyen ama mindeneknél kedvesebb áldozat, melyet Istennek felajánlhatna”, hirtelen nagy tündöklésű világosság gyullad a templomban és a herceg szózatot hall: „Lelkednek és testednek szüzességét ajánld nekem!” Akárhogy értelmezzük a legendának ezt az elbeszélését, az Anyaszentegyház nem köt meg bennünket; érthetjük szóról-szóra is, úgy, hogy tényleg kívülről szóló hang, valóságos isteni szózat hangzott feléje; érthetjük úgy, hogy belülről, az ő lelkéből szólalt meg a természetfeletti hang: Isten a királyfi lelkén keresztül; még akár tisztán lélektanilag is: hogy a léleknek tisztán belső szózatáról, saját eszméje sugallatáról van itt szó; érthetjük akár így, akár úgy, de kettő bizonyos: Imre isteni szónak gondolta a sugallatot, és ő a legnagyobbat akarta, ami tőle telt.

Mi ez a legnagyobb? Nyilvánvaló, hogy számunkra nem jelentheti ez a tanítás pontosan, szószerint felfogva ugyanazt, amire Imre fogadalmát vonatkozott. Egészen bizonyos, hogy nem akarhatta ezzel a magyarságnak azt mondani, hogy mindenkinek a szüzességi fogadalom az Istenhez vezető útja, és így kell élni mindenkinek. Maga az evangélium is csak azoknak szánja ezt az utat, akik érteni tudják; az emberiség nagy többségének nem ez való. Nem lehet kétséges, hogy sem Szent Istvánnak, sem Szent Imrének nem volt szándékában ezt kívánni a magyarságtól. Még úgy sem érthetjük Imre szándékát, mint szimbolumot, amellyel az erkölcsi élet tisztaságát akarta volna hangsúlyozni és ideálként elénk állítani. Bizonyára akarta ezt is, hiszen élet-halál kérdése ez is a hazára. Nélkülözhetetlen a tiszta erkölcs az ifjaknak, akik még a házasság előtt állnak, és nélkülözhetetlen azoknak is, akik házasságban élnek. Mindenkinek szól az erkölcsi parancs, az Isten hatodik parancsolata. Amennyire azonban tudomásunk van róla, amennyire a rendelkezésünkre álló adatokból következtethetjük, a magyarság Imre korában még tisztán őrizte ezen a téren a fiatal népek egészséges erkölcsiségét: erre a leckére talán nem volt akkor nagyobb szüksége a magyarságnak. Nyilván valami még nagyobbat, még istenibbet akart mondani Imre az ő példájával. Nézzünk szemébe ennek a kérdésnek, mert csak így érthetjük meg igazán Szent Imrét. A kérdés voltaképpen ez: Mi az értelme a szüzességnek? Mire való az ő csodálatos példája? Ebben kell rejtőznie Imre titka megfejtésének. A feleletet egy szóba foglalhatjuk: *a keresztény szüzesség a legmagasabbrendű hősiességet mutatja meg.*

A keresztény szüzesség mindenekelőtt a *szent elégedetlenséget* jelenti. Jelenti azt a termékeny nyugtalanságot, mely nem tudja beérni azzal, ami van, hanem különbet, többet, nagyobbakat akar. Szent Imre szüzessége a keresztény szüzesség; valami megengedett, valami jót, valami szépet odaad valamiért, ami nem kötelesség, ami még jobb, ami még szebb. A kisebb jóról lemond a nagyobb jóért. A szüzesség: ellenmondás annak a nyárspolgári lelkületnek, mely azt mondja: úgy van jól, ahogyan van, „a nyugalom a fő”, „quieta non movere!” Ellenmondás annak a nyomorúságos tehetetlenségnek, amely azt hánytorgatja: „ez a természetem!, nem tudok rajta változtatni, nem tehetek róla!, az ember sorsa a természet!” A szüzesség lendület, amely azt mondja, hogy nem mindenestül sorsunk a természet, hanem csak annyiban, hogy erre kell építenünk. Ezt kell legyőznünk. Ennél kell különbnek lennünk. Azt jelenti a maga igazi jelentőségében a keresztény szüzesség, amit Imre későbbi lelki rokona, a lengyel Szent Szaniszló így mond: „Ad maiora natus sum! – nagyobb dolgokra születtem”; amit a magyar költő így mond: „Gondolj merészet és nagyot, és tedd rá éltedet!” Ezt jelenti a szüzességi fogadalom: szent nyugtalanság, építő elégedetlenség, lendületes nagyobbatorés. Ez kellett a szentistváncori magyarságnak. Hiszen a keleti vérben, tudjuk, adva van bizonyos passzivitás, a nyugalom egy neme, amelyet akár lomhaságnak is nevezhetnénk, bizonyos nehézkesség, mozdulni-nehezen-tudás. Szent Imre azt mondja erre: nem! Nagyobbakat, különbet, hősiességet, lendületet! Ezt jelenti Imre szüzességi fogadalmá. És kell-e nekünk ez ma? Kell-e bizonyítani, mennyire hajlamunk van rá, hogy beérjük a természettel és ne akarjunk nagyot gondolni, ne akarjunk nagyobbakat, különbeket lenni? Ami adottság, ami öröklöttség, ami természet, az még csak anyag; abból kell megteremtenünk magunkat. Ha még olyan szép is a természet, ha még olyan fejlett is mai testkultuszunk, egészségápolásunk: ez még nem az igazi emberi élet, ez még az emberi létnek csak alsóbb fokát jelenti. Szent Imre azt mondja: Többre születünk, nagyobbakat akarjunk! Ez az ő első nagy tanulsága! Hősiesség, mint nagyot-akarás.

A keresztény szüzesség másik értelme: *a szabadság*. A szüzesség a benső szabadságnak egyik legszembetűnőbb, legfelsőbb foka. A lélek szabadságának egyik legnagyobb biztosítója. Az eredeti bűn óta az emberi természetben benne rejlik a tragikus kettősség: „Más törvényt érzek tagjaimban, lelkem törvényével ellenkezőt” – mondja Szent Pál. Küzd bennünk a test és a lélek, a felsőbbrendű ember és az alsóbbrendű ember. A kettő nem ismer kompromisszumot. Vagy elengedi magát az ember és követi a könnyebb, kellemesebb ösztönzést a lélek ellenére: akkor csakhamar parancsolni fog neki a test és következik a lélek szolgátságba züllése, a jellem elpuhulása, elkásásodása. Az ember egyre képtelenebbé válik mindenre, ami erőfeszítést kíván, ami szép, ami nagy, ami nemesen emberi. Vagy pedig a lélek ragadja kezébe a gyepelőt és a maga formáiba kényszeríti a testet: így és csak így jöhet létre a két erő Isten-akarta harmóniája. A testnek is meg kell adni a magáét, de nem többet, mint ami megilleti. A vezetés a felsőbb hatalmat, a lelket illeti: csak így válik a test is azzá, amivé lennie kell: hajlékony, szép, erős, gyors és vidám eszközévé igazi énünknek, a léleknek. Ennek a belső szabadságharcnak a végigküzdése nélkül nincs igazán emberi, felsőbbrendű emberi élet. Már most a szüzesség állandó hősiesség, harc a szabadságért. Gyönyörűen mondja a legenda: ez a csodálatos ifjú „keblében hordotta a lángot, de el nem perzseltetett annak égésétől.” Igen, lángot hordozott lelkében, a szabadság vágyának lobogó lángját, a lelki szabadságharc éber lángját. Megmutatta nekünk a legérzékenyebb pontot, amely körül nekünk is, a magunk körülményei között is meg kell vívniunk a magunk harcát: a lélek uralmáért! Ez a szüzesség értelme. Imre tanítása: Lelkek vagytok, – harcoljátok ki magatoknak az uralmat testetek felett, – kiki a maga módja és mértéke szerint. A lélek az úr a test felett: a szüzességben. A lélek az úr a test felett: a tiszta, termékeny, keresztény házasságban. A lélek az úr a test felett: a becsületes egész munkában. A lélek az úr a test felett: amikor a pillanatnyi kényelemnek ellentmondunk. A lélek úr a test felett: amikor nem nyúlunk a máséhoz, olyankor sem, ha nem venné tudomásul senki. A lélek úr a test felett, ha

az elv, az eszme, a kötelesség kedvéért áldozatot hozunk, akkor is, ha könnyű volna kibújni alóla. Ezt jelenti a lélek szabadsága, ezt mutatja nekünk a szüzesség szentimrei példája.

De Imre még mást is mond. Az ő fogadalma a maga igazi gazdagságában a *szolgálat* lelkét is képviseli. A keresztény szüzesség valami egészen más, mint a pogányságban jelentkező hasonló jelenségek. A keresztény szüzesség egészen *pozitív* dolog, nem egyszerűen lemondás. A természetlen szüzesség, amelyet a római Vesta-szűzek alakja testesít meg, nem keresztényi ideál. A lemondás, mint önmagában értékes erény: nem keresztény gondolat. Keleti, indus gondolat ez, Keletről származott el az európai gondolkodásba. A keresztény ember számára semmi sem érték, ami csak negatív. A keresztény szüzesség értelme: *lemondani valamiről egy nagyobbért*. Nem-et mondani azért, hogy annál erősebben igen-t tudjunk mondani különbre. Nagy Szent Gergely mondja: „A tisztaság nem nagy dolog jócselekedetek nélkül, mint ahogy a jócselekedet sem nagy dolog tisztaság nélkül”. Tisztaság, szüzesség csak úgy nagy dolog, csak úgy van értéke a keresztény morálisban, ha eszköz egy nagy pozitív célra: eszköz arra, hogy jobban tudjunk szeretni Istent és embert, hogy jobban tudjunk szolgálni Istent és embert. *A szüzesség pozitív lényege: odaadás és szolgálat*. Erre világít rá Imre nagy példája. Arra ihlet bennünket, hogy tanuljunk lemondani: kiemelkedni minden kicsinyesből, és tudjuk odaadni magunkat szent szolgálatra. Hogy mi ez a szolgálat? Ez mindenki számára más és más. A családanya számára: családja. A hitves számára: férje. A férfi számára egy gondolat, egy eszme, haza, egyház, társadalom, felebarát. Mindenki tudja, mi a hivatása: Isten állította bele küldetésébe, munkájába, mesterségébe, családjába. A keresztény hősiesség: önátadás erre a célra. Ha ennek a gondolatnak a világánál vesszük fontolóra Szent Imre áldozatát, mindjárt meglátjuk annak a titokzatos éjszakának nagy elgondolását, megsejtjük, hogy mit gondolhatott magában a veszprémi oltár előtt. Lemondott, tudatosan mondott le arról a nagy jóról, hogy folytassa a trónon Szent István művét, – de a nagy jobbért mondott le; hogy folytassa különül, hathatósabban: hősiességekben. A magyarság előtt már ott állt egy nagy példa: a szent király dicsőséges alakja: a keresztény életeszmeny. Imre ehhez a példához hozzáadja, ami hozzátartozik, ami kiegészíti: a hősiesség ideálját.

Nem elég épen csak hogy kereszténynek lenni. Szent István életének nagy prédikációja: magyarság annyi, mint kereszténység. Szent Imre hozzáteszi: *kereszténység annyi, mint hősiesség*. A szentistváni ideál virága, koronája, betetőzője a Szent Imre-ideál, ez az, amit megmutatott nekünk győzelmes erővel Imre. Ez az a tűz, amit meggyújtott, ez a hajnali csillag: „a születő haza tündöklő csillaga.” Ezt a betetőző, felszabadító, heroikus hivatását gyönyörűen példázza legendájának egy kedves kis története. Egy Konrád nevű lovagról szól, aki nagy bűnös volt, de megbánta rettentő vétkeit. Bűnbánatot tart és elmegy Rómába, a Szentatyához. Töredelmes gyónást végez, megvallja minden bűnét, feloldozást kér. A Szentatya a borzalmas bűnök hallatára megtagadja a feloldozást és azt mondja neki, hogy zárándokoljon el a szentek sírjaihoz és kérje az ő közbenjárásukat. Addig pedig bilincsebe vereti. A bocsánatot akkor fogja megnyerni, amikor egy szent sírjánál lepattannak róla a bilincsek. És Konrád bilincseiben járja a világot, elvonszolja magát a leghíresebb búcsújáró helyekre, nem szűnik állhatatosan imádkozni, de a bilincsek nem lazulnak. Végül azt mondja neki valaki, menjen el a nagy királynak, Szent Istvánnak sírjához. El is megy Székesfehérvárra, imádkozik a szent sírjánál, de a bocsánatot nem nyeri meg. Ekkor álmában megjelenik neki Szent István és azt mondja: „Én nem tudlak megszabadítani; menj el az én szent fiam sírjához, imádkozzál ott, ő segíthet rajtad!” Konrád követi az intést, és Szent Imre sírján csakugyan lepattannak róla a bilincsek.

Kereszténynek lenni nagy dolog, szent dolog, nélkülözhetetlen dolog: el kell zárándokolni Szent Istvánhoz, hogy megtanuljuk tőle. De még ez sem elég. El kell menni a lélek hőséne, Imrének sírjához is, meg kell tanulnunk tőle, hogy nem lehet igazán keresztény az, aki nem vállalja valamilyen formában a hősiességet is. Harcosok nem mind lehetünk, vértanúknak

aligha kell lennünk, holtig való fogadalmas szűzességre csak kevesen vannak kiválasztva, de a keresztény lélek hősiességére mindnyájan hivatva vagyunk: hogy egyre jobbra, többre törjünk, hogy úrrá legyünk önmagunkon, hogy önérdék, kényelem, sőt – ha kell – egy ellenséges világ ellenére is vállaljuk becsületes, tevékeny szolgálatát annak, amit jónak, nagyoknak, szenteknek, keresztény és magyar eszmének, értékeknek megismertünk.

Ezt jelenti Szent Imre nagy felkiáltója a magyar történelem kezdetén. Magyar, légy keresztény! – mondja Szent István. Magyar, légy hős! – kiáltja Imre. Istenem, kell-e nekünk valami éppen ma égetőbben, mint ez a lelkiület! A hősi ideálról lemondó világ a romlás felé hanyatlik, a pusztulás útátlatossága mindenfelé. Jobbra is, balra is, mindenfelé új világok csiráznak, új kísérletek próbálkoznak, kikezdések indulnak, – nem mind a mi eszméink, nem a mi ideáljaink szerint, de mégis, lehetetlen meg nem látnunk itt is, ott is egy új heroizmus feltörését. Államok, népek, eszmék roppant áldozatokat kívánnak híveiktől, kemény, fegyvelmezett életet írnak elő, igénytelenséget, hősiességet követelnek. Férfiak, nők, ifjak százazrei és milliói talán nem is tudják, hogy miért teszik, talán vak tömegek dolgoznak bennük, talán félre is vannak vezetve, talán nem is alkotásra, hanem rombolásra használják fel rövidlátó hősiességüket, – de mégis: vállalják a nagy áldozatot. És ez a hősi vállalkozás óriási erő. Fel van téve a nagy kérdés hazánk számára is: ebben az omladozó, de újjászületni készülő világban lesz-e hely számunkra, lesz-e bennünk is hősi lélek, kultúrateremtő áldozatok vállalására?

Nekünk eszmékért nem kell idegenekhez fordulnunk: tisztán áll előttünk Szent István útmutatása. De lendületre, hősiességre, új vérre van szükségünk: heroikus nemzedékre. Vagy felfakad bennünk is a heroizmus forrása, vagy megértünk a pusztulásra. Ma már nem elég Szent Istvánt megérteni; az ő követéséből megszületett Magyarország, – de újjászületni a Szent Imre-ideálból fog!

Szent Imre szelleme, teremtő nyugtalanság szelleme, szabadság szelleme, szolgálat szelleme, heroizmus lelke, jöjjön el a te Magyarországod!

IV. Szent László: Férfieszmény

„Az Igazságnak Lelke,
ő majd eligazít titeket.”
(Ján. 16,13)

A régi magyarok a magyar szentek közül legjobban szerették, legjobban tisztelték Szent László királyt. Úgy látszik, hogy ő volt szemükben a szentnek, a szent királynak, a magyar szentnek az eszménye. „Szent királyoknak fényes tüköre, csillagok között fényességes csillag!”, – így szólítja őt a középkori magyar ének. Legendája valamennyi magyar legenda közül a leggazdagabb, legszínesebb, és meg lehet állapítani, hogy ez a legendaképződés elkezdődött már az ő életében; már életében szentnek látják, csodával övezik minden lépését, más csodákat, mondákat az ő személyéhez fűz a hagyomány. Például a csodaszarvas mondája megismétlődik Szent László legendájában. A csodafüüből, Csaba-iréből Szent László fűvét csinál a legenda. Még halála után is visszatér a magyarok bízó hite szerint, amikor ellenséggel harcolnak, és győzelemre segíti őket. A művészet is az ő személye köré fűzi legszebb virágait. A középkori templomokban az ő képével találkozunk a legtöbbször, középkori művészeink legjobbjai az ő alakját ábrázolják. Egy vatikáni kódexben – amely minden valószínűség szerint magyar kéztől származik – 28 képet látunk Szent László legendáiból. Az egész középkori művészet egyik legnagyobb alkotása az ő nagyváradi lovasszobra, a két Kolozsvári testvér alkotása. Képmását pénzekben látjuk, nevét csatakiáltásul használják. Történetírásunk az ő korával kezdődik és az első magyar király-eszmény ő. Halálakor, amint a legenda feljegyz, – még ha nem értjük is szóról-szóra ezt az adatot, mindenesetre mutatja azt a lelkületet, amely a magyarokat akkor eltöltötte – „mind az egész kereszténységben nagy siralom és bánat támadt ilyen kegyes királynak halálán és három esztendőre az egész országban szép öltözet, táncjárás, semmi vigasságtétel sem nem láttaték, sem nem hallattaték.” Nagyváradi temetkezési helye igen hamar zarándokhellyé lett. Egy nagyon érdekes adat szerint, amelyet 1684-ben a törökök elleni felszabadító háború idejében jegyeztek fel egy külföldi fültanu elbeszélése nyomán, a keresztény táborban a magyar katonák a tábortűznél „félóraig zenéltek és magyar víg dalokat mondtak Szent László tiszteletére, kinek ép aznap ünnepe volt. (Id. Erdélyi J.: Népdalok és mondák, II. k. 407. 1.) Tehát a XVII. század végén a magyar katonák előtt Szent László még eleven tisztelet tárgya! De legszebben mindenesetre a középkori ének tartotta meg emlékét:

Te arcul teljes, szép piros voltál.
Tekintetemben embereknél kedvesb,
Beszédemben ékes, karomban erős,
Lám mindent te ejtesz, ki tevéled küzdik.

Tagodban ékes, termetemben díszes,
Válladtul fogva mindeneknél magasb,
Csak szépséged császárságra méltó,
Hogy szent korona téged méltán illet.

Testemben tiszta, lelkemben fényes,
Szívemben bátor, miként vad oroszlán,
Azért neveztek bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjúdad volnál.

Mivel magyarazzuk ezt a feltűnő jelenséget, hogy ennyivel melegebben szól róla a magyar hagyomány, mint bármelyik más magyar szentről? Nyilvánvaló, hogy a régi magyar jobban megértette, közelebb érezte magához Szent Lászlót a többi szenteknél. Szent Istvánra kegyeletes áhítattal nézett a magyar, de az az ideál, amelyet ő testesített meg, az ő korában még magas, felülről jövő, át nem érzett követelmény volt a pogányságban nőtt nemzedék számára. Szent Imrét csodálkozó tisztelet övezi, de az az eszme, amelyet ő képvisel, az evangélium szerint is csak a választottaknak szól; sokáig tartó fejlődésre volt szükség, míg a magyarság odáig elérhetett, hogy igazán megértse ezt a tanítást. De Lászlót mindenestül magáénak érezte. „Magyarországnak vagy királymagzatja” – mondja róla az imént idézett himnusz; magyar vérből valónak, magyar ízlés szerinti hősnak, magyar eszménynek érzi őt a magyar. A pogány Vazul unokáját, a pomeránverő és németverő hős Béla fiát tudta benne. Legenda, ősi monda és történelem egybeolvad az ő alakjában; történeti feljegyzések és legendaköltészet ugyanazt a képet festi róla. Szent István nagyságát, bölcsességét, Imre heroizmusát, a maga katonai erényeinek, a maga emberi ideáljainak fényében látta itt megjelenni a magyar. Megértette, megszerette, csodálta és megpróbálta követni.

De hát mi az az ideál, amelyet Szent László testesít meg a magyar lélek előtt? Melegebben szól róla a hagyomány, mintha csak a fejedelmi ideált látná benne: mintha valami általánosabban emberit, valami mindenkinek szólót érzett volna benne a magyar. Úgy tetszik, hogy a legendának és krónikának csillogó szálai mögött a *férfiúi ideált* látta megelevenedni Szent Lászlóban a magyar ember, azt, akit minden keresztény magyar férfinak követnie kell. Milyen jellemző erre az a három állandó jelzője, melyet a régi hagyomány megőrzött! Először *lengyel* Lászlónak nevezték, hiszen Lengyelországban született és gyermekségének egy részét ott töltötte. Amikor megismerték, hamarosan más nevet adtak neki; már az imént olvasott versből is tudjuk, hogy *bátor László*-nak nevezték, és hogy ez a bátor-szó állandó jelző, mutatja, hogy ugyanennek a himnusznek latin változata ezt a szót nem fordítja le: „ideo dictus es *bátor* Ladislaus”. A legendában pedig azt olvassuk, hogy „az ország minden lakosai nem tulajdon nevének, hanem csak *kegyes király*-nak hívták.” Ime, ez a lengyel László, aki bátor Lászlóvá és kegyes Lászlóvá lesz a magyar nép lelkében! Ezzel a két állandó jelzővel, ezzel a két népi megjelöléssel gyönyörűen rámutat a hagyomány, hogy mit látott benne a régi magyar: a bátor és kegyes embert, a magyar férfiú eszményét.

Mi ez a férfiúi ideál?

Mindenekelőtt az *erő eszménye*. A férfiúnak, magyarnak, mi imponálhatna jobban, mint az, amit ösztönszerűen megkíván és megbecsül a férfiúban: az erő. Szent László már külső megjelenésében erősebb, daliásabb, szebb mindenkinél, „fejje magas mindeneknél”, – a kedves himnusz szavai szerint „csak szépsége császárságra méltó.” Alakját rendszerint bárdal kezében, az erő szimbolumaként ábrázolják. Egész élete is az erőnek megtestesülése. Ifjúsága csupa harc és harcias gyakorlat. Gyermekkorában a bihari rengetegeken, a híres Igfon erdőben vadászatból nyre, medvére. Az anyai lengyel udvarban lovagi nevelést kap. Azután harcol. Harcol üldözött bátyja mellett, majd Salamon király mellett; később, mint király, a haza ellenségei ellen. A cserhalmi csata, ahol egymaga hat kúnt ejt el, a nándorfehérvári győzelem: mind az ő nevéhez fűződik, csupa személyes párharc, lovagi hősiesség. A krónika, a legenda hőskölteleményé válik, mikor róla kezd szólni. Még Szög lovának nevét is feljegyzik az utókor számára. Salamon Pozsony alatt, mikor László közkatona köntösében hívja párbajra, nem tud megállni tekintete előtt. Királyságának idején is csupa háború az élete. Német ellen, kún ellen, bolgár ellen, görög ellen állandó harcban áll. Dicsőséges csaták, győzelmek veszik körül. Hódítóként új országokat csatol országának határaihoz. Mindenütt mint a hős mintaképe jelenik meg.

De ez a rettentő harcos igazi középkori lovag, „Szűz Máriának választott vitéze”, – mondja róla az idézett ének. Már édesanyja, Richéza, az első lengyel király leánya,

meghódította a jámbor keresztény életeszmenyének. Richéza ifjúságát a Rajna vidékén, a katolikus áhítat klasszikus földjén töltötte egy kolostorban; fiába is bizonyára jókor belesöpögtette azt a lelket, aminek következtében Szűz Máriának választott vitéze lett. Kázmér lengyel király udvarában, aki szintén a keresztény lelkiségnek egyik előharcosa Európában, ugyancsak volt mit magába szívnia. Mikor a történelem és a legenda világában megjelenik, mindenütt meglátjuk benne a lélek hőst; az igazi *urat*, aki önmagán is úr. A lovagi hősiességet megszentelte, keresztény erényességgé emelte. Csupa nagylelkűség egész élete. Imponálóan mutatja ezt Salamonhoz való viszonya, akinek trónjára nem áhítozott – jóformán úgy kényszerítik rá a főurak. Újra meg újra megbocsátja neki hűtlenségét, állhatatlanságát, és amikor király lesz is, mindaddig nem teszi fejére a koronát, csak úgy viteti maga előtt, míg Salamon életben van. Álmosnak, Kálmánnak, két nyugtalan unokaöccsének, megbocsát. Mikor a pusztító kúnok megfutamodnak seregei előtt, a szent király felkiált: „Atyámfiak! Álljatok meg, ne öljük meg őket, hanem térítsük meg és telepítsük le őket!” És alázatos hős is ez az oroszánbátorságú lovas. Azt írja a montecassinói bencés apátnak, hogy ő szegény nyomorult bűnös, imádkozzék érte, mert nagyon nehéz keresztény módon élni olyan világi hivatásban mint a királyság. Csupa jószág ez a nagybárdú harcos: a vitézség mellett a keresztény szelídség vezérli. Ékesen szóló bizonyosság erre törvénykönyve, ez a kora vad erkölcsöknek megfelelő véres és kegyetlen törvényhozás, amelyre szükség volt a barbárság maradványainak megfékezésére, de amelynek meghozásakor arra is gondja volt, hogy az özvegyeket és árvákat megvédje. Úgy rendelkezik pl., hogy a gyilkosok vagyonának egyharmadrészét fenn kell tartani a gyilkos gyermekei számára. Ime a harcok lovagja, akinek gondja van a gyámoltalanul hátramaradt gyermekekre, özvegyekre. Ime, az igazi erőnek, a keresztény férfiú erejének mintaképe!

Nekünk, mai keresztény férfiaknak, milyen sürgősen szükséges az igazi keresztényi erőnek ez az ideálja! Manap olyan kort élünk éppen, amikor a testi erő szuggesztíója kísérti az emberiséget. Ma, a sportoknak, a rekordoknak, az újjáéledő olimpiai játékoknak idejében a testi erő látszik legfőbb értéknek. Ma úgyszólván az egész világnak eszménye az erő. Csakhogy az erő kultusznak ez a mai korszaka tele van félreértésekkel, végzetes, gyilkos tévedésekkel. Ma sportnak nevezzük azt is, ha 22 ember játszik, és 22.000 nézi. Ma turisztikának nevezzük azt is, ha a szabadba megyünk enni, inni és udvarolni. Talán az erő mivoltára és értékelésére nézve is vannak ilyen közkeletű tévedések. Talán nagyon is egyoldalúan hajlandók vagyunk csak az izomerőt nézni erőnek. Talán elfelejtjük, hogy nemcsak az az erős, aki vállal magasabb mindenkinél, hanem az is, aki lelkében magasabb, egyenesebb, szilárdabb másoknál. Erős: aki megáll a maga lábán és érvényesíti meggyőződését, igaz valóját a kísértések ellen. Milyen nyomorult látvány egy erős, hatalmas atlétaember, aki az érzékiségnek, a lustaságnak, a szeszélynek, az idegességnek első szelére hitványul meghunyászkodik! Aki a csábítással, vagy a megfélemlítéssel szemben még csak fel sem veszi a harcot, meg sem kísérli az ellenállást, hanem gyáván megadja magát ezeknek a nyomorult ellenfeleknek! Milyen hitvány és szégyenletes jelenség egy férfi, aki testi megjelenésében erős és imponáló, de nem tud megállani a lábán, amikor színt kell vallani, amikor népszerűtlen igazságot kell védeni, elvekért síkra szállani! Aki mindig azon aggodalmaskodik, hogy mit szól a világ, mit szólnak mások, nem azt kérdezi, hogy mit szól a lelkiismerete és lelkiismeretében az Úristen. Milyen szánalmas fél-ember az olyan férfi, aki nem mer vállalni felelősséget, aki meghátrál tettének következményei elől, kibúvókat keres, másra akarja hárítani azt, amiért neki kellene helytállania! Milyen torzképe az ilyen a férfinak! Mennyire nem hasonlít Szent Lászlóhoz! Az erő: a lélek, az erő: az akarat. Az erő: odaadás. Ez a szentlászlói férfiúság.

Odaadás, ezt a szót említettem utoljára; odaadás, ez a másik vonás, amely kiegészíti a férfiúi ideált. Az erő önmagában nem érték: az erő nem cél, hanem eszköz. Semmi sem szánalmasabb, mint az erő, mikor nem tud mit kezdeni magával, ha nincs célja, aminek

szolgálatában érvényesüljön. És el is sorvad az erő, ha nem tud dolgozni, cselekedni, kifejtőzni – erősnek lenni *valamiért*. Az erő magában tehetetlen. Diákkoromban igen olvasott könyv volt egy jeles neveléstani mű, a kitűnő francia tudósnak, Payotnak könyve, az *Akarat neveléséről*, amely ha nem is olyan alaposan, nem olyan kimerítően és mélyen, mint a keresztény aszketika klasszikusai, mégis igen hatásosan és módszeresen vezet rá, hogy milyen szüksége van az embernek akaraterőre, és megtanít rá, hogyan szerezheti meg az ember ezt az akaraterőt. A könyv végén felveti az író a kérdést, hogy mit csináljon az ember a fáradságosan megszerzett akarattal, és kilátásba helyezi, hogy erre a kérdésre majd egy külön könyvben fog felelni. Ezt a másik könyvet azonban nem írta meg. Pedig ez nem kevésbé fontos lett volna. Persze, hogy azt kérdezi minden erős ember: mit csináljak erőmmel? Mi értelme van az erőnek, ha nem tudom, mit kezdjek vele? Erre azonban már nem tud felelni a profán tudomány. Erre nem tud felelni senki más, csak az az Egy, aki fenéig ismerte az emberi lelket: az Úr Jézus Krisztus. Az ő felelete pedig titokzatos ige, rejtélyes bölcsesség.

Azt mondja Máté evangéliuma (10,39.): „Aki megtalálja életét, elveszti azt, Aki elveszti életét értem, megtalálja azt.” Milyen különös tanítás! Játéknak látszik a szavakkal; de az mondta, aki nem játszik szavával, akinek szava út, igazság, élet és végzetes törvény az emberiség számára. Azt mondja ez a súlyos mondat: az élet értelme az, hogy odaadjuk valakinek. Azt mondja, hogy az emberi bölcsesség ellenére, mindannak ellenére, amit a földönjáró ész gondolna, az élet törvénye: élni csak úgy érdemes, élni csak úgy érték, ha ezt az életet odaadod valamire, – ha férfiember vagy: valami célra, valami objektív, rajtad kívül álló célra. Ki hinné el ezt a különös paradoxont, ha nem próbálta? És ki ne tudná, hogy milyen tökéletesen, végzetesen igaz, ha próbálta, élte! Akik úgy élnek, hogy érdemes élniök, akiknek élete érték, maguknak és másoknak: önmagukon tapasztalták meg ezt a nagy krisztusi törvényt.

Szent László egész élete egy szakadatlan önfeláldozás és odaadás, ifjúságától haláláig. Ifjúságában apja mellett, bátyja mellett, bátyjával a király mellett, amikor bátyja király lesz, mellette: harcol, odaadja ifjúságát, erejét, vitézségét, vérét, életét, hogy szolgálja szerettei ügyét, százezrek ügyét, hazájának ügyét. Mikor király lesz is, egész uralkodása folytonos munka és hadakozás, László is azok közül a szentek közül való, akik nem értek rá magánéletet élni. Ezt mutatja családi élete is. Kétszer nősült, mindkét felesége fiatalon halt meg, mindkettő csak egy-egy leánygyermeket hagyott maga után; nem volt fia, akire birodalmát hagyhatta volna. Bár unokaöccse, Könyves Kálmán, később méltónak bizonyult a trónra, de élete végén meghasonlásban van vele is. Magánélete csak szomorúságot, fáradságot és harcot hozott: csak hivatásának élt, annak a hivatásnak, amelyről Montecassinóba megírta, hogy nehéz dolog keresztény módon élni benne. Pedig ha valaki keresztény módon élt valaha ennek a hivatásnak, Szent László volt az. Élt hivatásának, annak az eszménynek, amelyet Szent István dinasztiaja tűzött elé, és amelyet ő valósított meg igazán. Ő semmisítette meg végképpen a pogányságot Magyarországon. Ő alatta lett Magyarország egészében szent ország. Élt, ugyancsak Szent István példája szerint, Egyházának, amelyet külsőleg és belsőleg újjászervez, és amelynek érdekében szilárdan áll az Egyház feje, VII. Gergely, a nagy pápa mellett; az Egyház szabadságáért vívott nagyszerű szabadságharcában, Szent László volt egyike a legállhatatosabb szövetségeseeknek.

Csupa önfeláldozás, csupa odaadás mindig és mindenkihez, egyesekhez is. A mogyoródi csatában ruhát cserél bátyjával, hogy megmentse életét, hadd higgyék, hogy ő a vezér, őt öljék meg inkább. A cserhalmi ütközetben, mikor már őt kúnt leterített, súlyosan megsebesülve látja meg a csata végén a hatodikat, aki a magyar leányt elrabolta. Ekkor fáradtan, kimerülten, véres sebeivel vágat utána, kockára teszi életét, csakhogy megmentse azt az egyetlen kis életet, egy egyszerű, ismeretlen leány életét.

Szinte állandóan a tenyerén hordja, kardja élén hordja életét: minden pillanatban kész odadobni azt Egyháznak, hazának, egyeseknek – mindennek és mindenkinek, akiben, amiben

azt a két szentséget látja testet öltetni, amelyért élt: a magyar ügyet és az Isten ügyét. Így „dicsekedik (a himnusz szerint) két országban: Magyarországon és mennyországban”. És így mutatja meg, hogy mi az igazi férfiú erőssége.

De van ebben az életben még egy másik tanulság is. Szent László példája megtanít bennünket arra is, hogy a férfiúi élet: *alkotás, szolgálat*. Alkotás! Hol az a nevére méltó férfi, aki nem érezné vérében a lendületet, a belső ösztönzést „valamit csinálni”? A kis gyermek, mikor játszik és szétszedi játékát és újra össze akarja állítani: „csinálni” akar valamit, – a férfiúi hivatás első ösztöne mozdul meg benne. Minden férfi, akinek megadatott a hozzá méltó élet, teremteni akar, intézményt, törvényt, művet, tudományt, művészetet, – fűrni, faragni, szántani, vetni, rendezni, tervezni. Isten oltotta a férfibe ezt az ösztönt. Gyermekkoromban ismertem egy öreg vasúti kalauzt. Ez abba öntötte egész lelkét, hogy a maga kis vasúti szakaszán egy praktikusabb közlekedési rendszert állított össze. Ezen a tervezetén évek során át dolgozott, élete munkájának tekintette. Nem tudom, jó volt-e ez a tervezet, nem tudom, elfogadták-e az illetékesek, de az az öreg dörmögő kalauz ma is mint a férfiúi ideál él emlékemben. Férfi volt: nem tudta beérni a maga hétköznapi, megszokott, pénzért végzett munkájával, hanem ott, ahol volt, abban, amihez – mint hitte – értett: alkotni akart, teremteni valamit: szolgálni egy szent célt, egy közösséget. Így van csak értelme az életnek a férfiú számára. Milyen nyomorult ember volna az a pap, akinek a lelkét nem töltené be a szent szolgálat ihlete, az a katona, aki nem tudná szeretni hazáját és nem érezné át, hogy érdemes érette nemcsak élni, hanem meghalni is. Bizonyos értelemben pap mindenki és katona: Isten hivatást tűzött mindenki elé – ennek kell élnie, mint ahogy a földműves él földjének, az iparos munkájának, az apa családjának. Láttam egyszer egy asztalossegédet, amint ragyogó szemmel dolgozott és magyarázta, mit csinál. Látszott rajta, hogy egész lelkével szolgál valamit. Valami olyat művel, amiről talán nem is tudja, hogy a legszentebb erőnek a megnyilatkozása: Isten teremtő tevékenységének folytatása. „Csak a gyenge él önmagának – mint Széchenyi mondta, – az erős (a férfi) egész nemzeteket hordoz keblében.” A nagyon erősek egész nemzeteket, a kisebbek kisebb közösséget. Lehet élni egy kis körért, egy testületért, egy intézményért, egy eszmei közösségért, azonfelül él mindenki az ő családjának, – hiszen ezek a családok, ezek a kis közösségek alkotják a hazát – és él mindenki, aki egész emberi életet él, az Istennek. Tolsztoj tépelődő arisztokrata regényhősét ezzel tanítja meg az élet értelmére egy egyszerű szegény paraszt. „Miért kell élni? – Hát az Istennek kell élni!” Végelemzésben mindenki az Istenért él, aki ott, ahová az Isten odaállította, egy Isten-adta hivatásnak a szolgálatára odaadja életét és egész munkát végez. Így fejtőzik ki benne a monumentális férfiúság, és így lesz övé, – Isten úgy akarta, – amennyire a földön elérhető: a boldogság titka is. Nézzetek szét magatok körül: mindennapos tapasztalás bizonyítja meg: Isten úgy alkotta meg a férfilelket, hogy nincs számára más értelme az életnek, csak a szolgálat, a termékeny, alkotó önátadás! „Aki elveszti életét értem, megtalálja azt.”

Szent László életének ez a másik nagy leckéje számunkra: az erő mellett a szolgálat.

De hát honnan merítsük ezt az erőt, amely a férfiúi eszmény lényege? Honnan azt az erőt, amely a szolgálat odaadásához szükséges? Megfelel rá a mai evangélium, amikor azt mondja: „Az Igazság Lelke, ő majd megtanít titeket.” És ugyanazt mondja a Szent László-himnusz is, amelyet beszédem elején idéztem: „Mebátoréta téged a Szentlélek”. Biztos erő, törhetetlen erő csak egy van: az Isten ereje, a kegyelem: a Szentlélek. Nincs fogalma erőről annak, aki nem él a kegyelemből. Sejtelve sincs arról, mit tesz férfiúnak lenni, annak, aki nem élte még meg magában Isten kegyelmét, erejét. Ó, mekkora erőt ad ez az embernek! Nemcsak abban az értelemben, hogy a kegyelem kitágítja az ember erejét, hogy általa többre vagyok képes, hanem úgy is, hogy belenyúl a lelkembe és saját érzésemen át adja meg nekem az erő érzetét. Ó, hogy megérti az apostol szavát a keresztény férfi: „Tudom, hogy mindenre képes vagyok

az által, aki engem megerősít.” Tudom, mert élem. Aki nem éli, ne csodálkozzék rajta, ha nem tudja. Éld, – megtudod!

A régi magyarok csatakiáltása ez volt: „Uram Isten és Szent László!” Istent és Szent Lászlót, – Istent és Istenből élő erős férfiút: ezt hívták segítségül tatár ellen, török ellen, minden ellen. Ezt hívjuk segítségül mi is, ma is, egyéni és nemzeti életünkben egyaránt, minden ellenség ellen. Csak ez az egy segíthet rajtunk: Isten, és Istenből élő férfiúság.

V. Szent Erzsébet: Női eszmény

„Szeretteim, legyetek az Igének
cselekvői és nem csupánhallgatói.”
(Jak. 1,22.)

Az első árpádházi szentek hatalmas királyi alakjai után: Szent Erzsébet új világ, új szépség, új mélység. István, Imre, László: országintéző, nemzetalkotó nagyok, Erzsébetet legszívesebben úgy emlegeti a keresztény világ, mint a *kedves* Erzsébetet. István, Imre, László: a magyarság nagy célkitűzői, a magyar lélek nagy útmutatói, – Szent Erzsébetről a legenda szerint születésekor megjövendöli az erdélyi varázsló, Klingsor, hogy „Vigasztalására lesz a föld minden népének.”

Szent László a férfiúi eszmény legszebb példája: Erzsébet a női eszmény megtestesülése. A férfiúi eszményről elmélkedvén, Szent László példájában az erőnek és a szolgálatnak kettős fővonásában találtuk meg a legjellemzőbbet: voltaképpen ugyanaz a lényege a női eszménynek is, csak a kettőnek kifejlődési iránya fordított. A férfiúi eszmény az erőből indul ki, és az erő tisztul, finomodik addig, amíg odaadássá, szolgálattá nem szellemül át. A női eszmény lényege az odaadás, amelyben úgy kifejlődik a lélek ereje, hogy végül hősiességgé nő. Lényegében egy a kettő. Mind a kettő: erő. Ki kételkedhetnék benne, hogy a nő nem kevésbé erős, mint a férfi. A keleti bölcs arra a kérdésre, hogy mi a legerősebb a világon, azt felelte: „A legerősebb nem a harcos, nem az oroszlán, nem a vihar, hanem az édesanya.” És a szeretet a lényege mindkettőnek. A férfiúi erő célja, egyetlen értelme a szeretet; a női odaadás a szeretet legyőzhetetlen erejével válik hősiességgé.

Isten gondolata a férfiúról és nőről lényegében ugyanaz, de ez a lényeg két különböző módon valósul meg. Már a paradicsomban más feladatot tűz az Úr Ádám elé, – hogy uralkodjék a világon – és Éva elé, akit azért teremtett, hogy legyen segítője Ádámnak. Uralkodni: alkotni, hivatást gyakorolni, küzdeni valamiért, egy személytelen, személy-feletti eszméért, ügyért, elvért, – íme, a férfiúi hivatás. Segíteni: vagyis küzdeni személyért, vagy személyekért, személyekben megtestesülő eszméért, – íme, a nő Isten-rendelte része a földön. Ebből természetszerűen adódik a férfiúi hivatás számára az a tevékenységi terület, amit nagy életnek szokás nevezni: közélet, társadalom, tudomány, gazdaság, politika, történelem. A nő számára: amit kis életnek szoktak mondani: a család. Isten mentsen azonban, hogy valaki ezt a „kis élet”-et kisebb jelentőségűnek, kisebb értékűnek vélje. Mivé lenne az egész ú. n. nagy élet, ha nem volna a kicsi, ahonnan kiindulunk, ahol melegsünk, ahonnan erőnk merítjük, ahová visszatérünk: az anyák, hitvesek drága szent köre. Játék, hiúság, káprázat ehhez képest az a kevély nagy élet: az emberiség legnagyobb, legmélyebb titkai itt rejtőznek, itt fakadnak. Óriási erő a szeretet, nem fér el a kis női életkör szűk, de életadó keretei közt. Kinő belőle: a belőle származó, rajta erősödő, erőt belőle szívó férfi-egyéniségekben életintéző tényezővé válik. Egy-egy kivételes, nagyszabású asszonyi egyéniség pedig önmagában valósítja meg a szeretetnek ezt a világmegváltó kitágulását: a család falai közül belenő a nagy világ arányaiba: egy egész világot felmelegít belőle a hősivé nőtt női életelv, a szeretet. A nagyok közt is a legnagyobb példák egyike erre Szent Erzsébet élete. A természetes, a családi, a házi-köri női hivatás, a kegyelem erejéből természetfeletti nő benne. A szeretet, amely kiindul a maga természetrendelte kis köréből, a maga családjából, kitárul, megnő, óriásira nő benne és az egész világra sugározza fényét, melegét.

Szent Erzsébet elsősorban az *igazi nőiesség*: a személyes, a kiskörű szeretet *hőse*. Ha magunk elé állítjuk a róla fennmaradt rengeteg legenda és történelmi feljegyzés világánál, az első tekintetre egy kedves, szép, fiatal, szerelmes, boldog *hitvest* látunk magunk előtt. A

hitves eszményét. Már menyasszony korában megkapja az embert bájos, szemérmesen, de tudatosan odaadó, jegyesének, leendő hitvesének mindent alárendelő hűsége és kitartása. Hiába akarják megfélemlíteni, senki sem képes lemondásra bírni arról, akit szeret. Házassága a boldog, szép, mindenki számára épülésül, gyönyörűségül, erőforrásul szolgáló családi életnek csodaszép képét tárja elénk. Erzsébet és Lajos, – az ideális lovag, – az ő férje, az ő „testvére” (mint szólítani szokták egymást), a maguk három gyermekével, boldog családjuk körében: szívmelegítő jelenség. Milyen megható, kedves vonásokkal mutatja meg hitvese iránti szeretetét, amikor (Erzsébet – ha ösztönét követi: maga az igénytelenség!) ékes ruhákat ölt magára, csak azért, hogy férjének tessenek. Amikor az udvari lakomáknál, minden hagyományos szokás ellenére, férje mellé ül, mert nem akar elmozdulni mellőle. Amikor a templomban rajtakapja magát egyszer – a legenda egyik legkedvesebb, legemberibb mozzanata! –, hogy nem a szent cselekményre gondol, hanem férjén felejtette szemét. Amikor következetesen elkíséri mindenhol, ünnepekre, utazásokra, vadászatokon mellette lovagol; ha elválik tőle, gyászruhát ölt mindaddig, amíg viszont nem látja. De leghatalmasabban mutatja az ideális hitves képét az a rettentő szerencsétlenség, a nagy végső válás, amikor férje elindult a kereszteshadjáratba, ahonnan sohasem tért vissza. Sokáig nem meri megmondani Erzsébetnek, hogy letette a kereszteshadra elkötelező fogadalmat. Erzsébet úgy találja meg a tarsolyában véletlenül a keresztjes-jelvényt; megdöbben, megnémul, majd egyetlen kiáltásban tör ki: „Testvérem, ha nincs az Isten akarata ellen, maradj velem!” Amikor pedig látja, hogy nem lehet megváltoztatni a fogadalmat, lóra ül és elkíséri az ország határáig. Ott elbúcsúzik tőle, de aztán még egy napig lovagol vele. Ott újból elbúcsúzik, aztán még egy második nap is vele lovagol. Már egészen vele akarna menni, de nem hagyhatja el gyermekeit, kénytelen visszafordulni. Úgy viszik haza, félig holtan. Ettől kezdve gyász az élete. Végre megjön a még súlyosabb gyász, férjének halálhíre. Erzsébet felsikolt: „Mindennek vége! Meghalt az egész világ!” Nyolc napig nem tér magához a sírástól. Aztán fogadalmat tesz, hogy többé nem megy férjhez; állja is ezt a fogadalmat, akkor is, amikor II. Frigyes császár kéri feleségül. Ime az ideális hitves képe!

De ez az ideális hitves ép olyan ideális *anya is*. Férjének halála után egész tevékenysége rászoruló három gyermekéé. Innen kezdve egész élete az üldözések, megpróbáltatások, megalázások szakadatlan sorozata. Kiűzik várából, megfosztják méltóságától, mindenétől. Mindez nyilvánvalóan azért történt, mert nem hajlandó lemondani sógora javára fiának fejedelmi jogairól. Amikor menekülni látjuk várából, télnak idején, éjnek éjszakáján, kis gyermekeivel, – a legkisebb majdnem csecsemő még, – nem a szenvedő anyai szeretet és csodálatos nőiség képét látjuk-e magunk előtt? – De a hitves és anya mellett felismerhetjük benne a *háziasszonyt* is. Megható adatokat olvasunk róla, hogy mint iparkodik megállni úrasszonyi helyét, vezetni nagy házát, ott lenni férje mellett, amikor mint a vár asszonyának és tartományi fejedelműnek, ott kell lennie. Bizonyos, hogy kedve ellenére, de megtesz mindent, ami telik tőle, csak hogy betöltse az ideális asszony hivatását.

De a mély női lelket nem tudja mégsem úgy eltölteni a személyes szeretetnek ez a természetes kis köre, hogy mindenestül lefoglalja. Jaj is volna a léleknek, ha ridegen el tudna zárkózni mindenki mástól. A csak személyes eszménynek élő nőt, akit mindenestül betölt az ő családi köre, és nem tud továbbnézni, egy állandó veszély fenyegeti: a családi önzés alattomos betegsége ez, amely mindenestre kevésbé aljas az egyéni önzésnél, de végzetességben mindenképpen versenyez azzal, sőt talán még felül is mulja. A családi önzésbe belemerevedett lélek tudniillik legtöbbször nem eszmél rá a maga betegségére, talán még erénynek is nézi bűnét, így aztán igen nehezen tud kiemelkedni belőle. Pedig az önzésnek ez az előkelőbbnek látszó faja is nem egyszer valósággal elaljasítja, a családján kívül állókkal szemben egyenesen pogányul kegyetlenné tudja változtatni a szeretetre termett lelket. Első természetesen a család; de nem úgy, mintha mások nem volnának, vagy született ellenségek volnának. Az igazi szeretet pedig nem ismer korlátokat. Az hőiesen odaadja magát a kis kör

szolgálatának, mégis *ki tudja szélesíteni* Isten segítségével a maga *szeretetét*; jut belőle másoknak is, mindenkinek, akiket Isten a közelébe hoz.

Szent Erzsébet példája ékesszólóan mutatja ezt. Hitvesi szeretetét, női odaadását mindenki számára szóló *egyetemesszeretetté* tudja tágítani. Mindenekelőtt nagyszabású *jótekonysággal*. Nemcsak férje, gyermekei, házanépe számára van gondja; mindenkinek jut nála anyagi és erkölcsi segítség, aki rászorul. A legenda semmiről sem tud annyi kedves adatot, mint irgalmassági cselekedeteiről. A képek, melyeket a művészet alkotott róla, a költemények, amelyek ünneplik, mind a jótekonyság angyalát dicsőítik benne. Már gyermekkorában, II. Endre apai udvarában: a szegények közt, a betegek közt, az éhezők közt érzi magát legjobban. Fel van jegyezve, hogy amikor tehetette, a kis Erzsébet beosont a konyhára és kosárszámra cipelte az ételt a szegényeknek. A magyar legenda ebbe az időbe, négyéves korába helyezi az ismert rózsacsodát is. Thüringiai fejedelemlő korában pedig az egész környéknek angyala. Ismeretes a poklos története, kit a legenda szerint férje ágyába fektetett, és drága kincsként őrizzük a rózsacsodát: a szent, kötényében a kenyérből vált rózsával, talán legköltoőbb példája, de a legendán túl egyszersmind történelmi jellemzője is annak a nagyszerű jótekonyságnak, mely egész életét betöltötte.

De nagystílusú szeretete nem marad meg csak a jótekonyságnál. A jótekonyság és az irgalmasság nagy dolog, gyönyörű erény, de amíg *csak* jótekonyság, még mindig megfér vele az önzésnek egy kifinomult neme. Adni: jól esik, az embert meglegedés tölti el: olyan könnyen elfogja az embert az öntetszelgés! És olyan könnyen kielégül kötelességérzetünk, szeretetigényünk, irgalmassági kötelességtudatunk és felelősségérzetünk, azzal a pár fillérrel, azzal a kis adománnyal, amely nem is esett nehezünkre és mégis jólesett! Olyan hamar elhíttjük magunkkal, hogy már eleget is tettünk az irgalmasság elemi kötelességének, a felebaráti szeretet súlyos felelősségének! Az irgalmasságon, értelmes jótekonyságon túlmenő, a tervszerű, tudatos, kötelességszerű szeretet, a *szociális szeretet* is Erzsébetben találja meg ebben a korban talán legszebb példáját. Már maga az is, *ahogyan* adakozik, mutatja, hogy nem pillanatnyi felhevülésről, nem a lelkiismeret megnyugtatásáról van itt szó, hanem egy Istenből élő, nagy szeretet tervszerű, kötelességszerű tudatos odaadásáról. Legjobban szereti személyesen keresni fel a szegényeket és házukhoz vinni el adományait, hogy megbizonyosodjék, kinek, mit, hogyan kell adnia. Fontosabbnak tartja az erkölcsi beavatkozást az anyaginál. Egy kedves adatot hoz a legenda erre: Egy lusta öregasszonyt, aki nem akart dolgozni, csak koldulni, saját kezével megvesszőzött. Milyen mai az az adat is, hogy akárhányszor nem adott sem ételt, sem pénzt a szegényeknek, hanem szerszámot a kezükbe, és aratni küldte őket. Munkát, nem alamizsnát, nem megalázó adományt; önértetet adó munkát, és annak jogos, kijáró jutalmát. Hogy megnő az értéke, jelentősége a nagy jótekonyságnak, mikor ilyen mélységes, szociális kötelességérzésből származik! Egyszer egy nagy udvari lakomán az a gyanúja támadt, hogy igaztalan elkobzásokból eredt a feltálat ételek és italok egy része; nem nyúl hozzá semmihez. Ettől kezdve óvatossá vált az étellel-itall szemben. Meggondolta, hogy a gazdagok lakomája a szegények keresetéből kerül ki, ezért, ha csak feltűnés nélkül tehetette, csak a legegyszerűbb ételekkel élt. Nagypénteken és egyházi körmeneteken levetette úrnői ruháját, úgy öltözködött, mint a legszegényebbek és közéjük állt; éreztette, hogy Isten előtt egyenlőnek érzi magát velük. Amikor elüldözik várából, és két hűséges cselédje elkíséri, nem enged különbséget hármuk között sem életmódban, sem ruházkozásban, éppen úgy akar élni, mint ők. Amikor minden maradék vagyonát odaadta kórházaknak, templomoknak, gyapjúfonással kereste kenyerét, mint az egyszerű emberek. Amikor édesapjának magyar lovagjai megérkeznek, hallják, hogy milyen áldatlan viszonyok között él a magyar királyleány és elszörnyűködnek, megmagyarázza nekik az ő mélységes lelki indító-okait, és a lovagok megértik őt.

De még másik leckét is ad nekünk. *Intézményesen* szereti gyakorolni jóságát; gondoskodik róla, hogy ne a pillanatnak, ne a véletlennek szolgáljon, hanem okosan és

maradandóan szolgálja a rászorulókat. Megalapítja Wartburg várában az első szegényházat; árvaházakat, kórházakat emel. Az 1229-iki éhínség idején intézményesen szervezi meg a szegények táplálását: 900 szegény étkezik asztalánál. Ime a női kis-kör-szeretet, amely egyetemes szeretetté tágu! Ime a nő, aki férjének, családjának, házának él, mégis jut belőle mindenkinek, akit közelébe hoz az Isten.

De Erzsébet nagy szeretet-tanításának még itt sincsen vége. Ó, hiszen még az ilyen mélyről jövő, férjet, gyermeket, családot átölelő szeretet is milyen törékeny, amíg csak magára van utalva, amíg csak földi forrásokból táplálkozik. Minden emberi érzés alá van vetve a fejlődés és visszafejlődés törvényének. A megszokás elveszi erejét, a mindennapiság elszűrki, a megúnás megbénítja. És az emberek, akikre irányul, ó, az emberek milyen gyakran bizonyulnak méltatlanoknak a rájuk pazarolt szeretetre! Milyen hálátlanok, milyen kicsinyesek, mennyire nem értenek, nem méltányolnak! Hogy megszoknak bennünket és hogy megszokjuk mi őket! Jaj, a szeretetnek, ha csak földi szeretet! Meg vannak számlálva napjai, meg van írva halálának órája! Az emberszeretetnek egyetlen kiapadhatatlan forrása az *Isten szeretete*.

Szent Erzsébet, aki oly egyetemes szeretetté tudta növelni a maga asszonyi szeretetét, rámutat példájával erre a harmadik igazságra is. Isten szeretetéből táplálkozik hitvesi, anyai odaadása is, az irgalmasságot Krisztus szerelméért gyakorolja: koldusban, betegben, poklosban az élő Krisztust látja. Minden cselekedete, minden szava mögül az Isten iránti szeretet rejtett napvilága csillan elő: egy kifejezhetetlen belső áhítat melege. Ez tölti el már legkisebb korában is. Már gyermekéveiről, amikor még Endre király udvarában tartózkodott, feljegyezi a legenda, mint legkedvesebb multságát, hogy játék közben is el-elszökött kisleánytársaitól, besurrant a templomba, imádni a rejtőző Jézust. Ez az áhítat elkíséri haláláig. Nehéz lenne megmondani, hogy mivel telt idejének nagyobb része, hitvesi, családi foglalatosságai, szegények gondozásával, vagy ájtatossági gyakorlatokkal. Ebből a természetfölötti odaadásból fakad az az összehasonlíthatatlan nőiesség, az a földöntúli szépség, amely messze sugárzik róla. Megkapó képet nyújt erről a legenda. Követség érkezett Wartburg várába a magyar királytól. Erzsébet zavarba jött, mert éppen akkor minden díszes ruháját elajándékozta a szegényeknek, most úgy kellene megjelenie a küldöttség előtt, hogy pirulnia kellene férjének és családjának. De nincs mit tenni, kénytelen hétköznapi ruhájában megjelenie. És íme, amint belép a terembe, csodálat fog el mindenkit: szebb mindenkinél, földöntúli fényben ragyog az arca, alig tudnak ránézni. Ez az a szépség, amelyhez talán nem is kell csoda, nem is külön isteni beavatkozás: ez annak a szépségnek a visszasugárzása, amelyet szívében rejt és amely azért állandóan leragyo g róla, mint a Sínai hegyről leszálló Mózes arcáról az Isten látásának visszfénye. Az Isteni szeretetből meríti lelkének állandó szenvedések közt is fénylő édes derűjét. Hogy mennyire szereti a lelki derűt, kedves mondások is elárulják, melyeket olvasunk tőle. Például az olyan emberekről, akiknél a jámborság a savanyúságban nyilvánul meg, azt mondja egyszer, hogy „olyanok ezek az emberek, hogy még az Úristen is megijedne a képüktől!”

E mögött a derű mögött persze az erőnek, az önfegyelemnek, a *keresztény askézisnek* biztos fegyverei öröködnék. Ó, aki férje jelenlétében ragyogó ruhákban jár és sugárzik az örömtől: amikor férje nincs otthon, kenyéren és vizen él, pusztá földön hál, ostromozza magát. Állandóan és következetesen él az askézisnek, mégpedig egy kemény, szinte kegyetlen – a mi puhább természetünkhöz szabott érzésünk szerint egyenesen túlzottnak tetsző – askézisnek elszánt eszközeivel, és hősies engedelmességgel veti magát alá azoknak a súlyos, sokszor gyötrelmes próbáknak, melyeket szigorú, keménykezű lelkiatyja, Marburgi Konrád szab rá.

Hogy ez az isteni szeretet milyen mélyen lakott lelkében, mennyire ez volt igazi erőforrása, a legnagyobb csapás idején mutatkozott meg. Amikor egész családja ellene esküszik, mikor kiűzik várából a téli éjszakába, mikor a tartomány fejedelmője

gyermekeivel menekülni kénytelen férje várából, országa székvárosában senki sem meri befogadni, hiába kopogtat a házak kapuján, a megfélemlített polgárok nem mernek szembeszállni a hatalmas örgrófi-családdal. Erzsébet végre egy korcsmának disznóóljában kénytelen meghúzni magát éjszakára. Másnap boldogságtól sugározva megy el a ferences atyákhoz és megkéri őket, hogy Te-Deumot mondjanak nevében, amiért az Isten így meglátogatta. Ime, a győzelmes erő, férfiúinál erősebb erő, amely ennek a gyenge nőnek a lelkéből sugárzik! Sugárzik hitvesére, családjára, környezetére, sugárzik szegényekre, betegekre, árvákra, szétsugárzik az egész keresztény emberiségre, felsugárzik a legmagasabb régióig: – végül már nem egy család, nem egy tartomány, hanem az egész világ számára melegítő fényesség lesz, hegyen épült város, „világ világossága.” Ez a Te Deum egy másik nagy szentet juttat eszünkbe, aki a legnagyobb szenvedés, betegség idején énekelte a maga csodálatos Naphimnuszát: Assisi Szent Ferencet. Erzsébet is annak a felkelő napnak a fényében jár, annak a nagy lelki megújulásnak, annak a történelmi újjászületésnek fényében, amelyet Assisi nagy szentje hozott Európa egére. Assisi Szent Ferenc mellett Erzsébet a kor másik nagy világossága. Szent Erzsébet tudatosan csatlakozik az Assisi Szegényke követői közé. Szent Ferenc harmadrendjének, ennek a világiak számára alapított félszerzetességnek ő a meghonosítója, első képviselője Németországban. Amikor Szent Ferenc meghallja Erzsébet tetteinek hírért, saját köpenyét küldi neki, Erzsébet azontúl áhítattal viseli a drága ajándékot, amely így két nagy szent ereklyéjeként maradt az utókorra. A legendaköltészet is hasonló muzsikával veszi körül mindkettőt. A rózsacsoda édes testvére „Szent Ferenc virágocskái”-nak. Egy másik legenda szerint halálakor – akárcsak az assisi nagy költő-szent halálakor – eljönnek a madarak az eresz alá, és énekkel búcsúznak tőle.

Igy nő meg a gondos, egyszerű családanya, a boldog hitves, a szorgos nagymama a világ világosságává. Mikor meghal, fiatalon, huszonnégy éves korában: káprázatos gyorsan, már hét év múlva szentté avatják. És II. Frigyes, akitől nem fogadta el a koronát életében, most odateszi azt a koporsójára. Ime a világ hódolata a női eszmény előtt, a tiszta, igaz nőiség előtt, amely a kicsiből nő naggyá, családból világít ki az egész világra, a szeretetet emeli világhódító erővé.

De hát a nő eszményképét nem inkább a szépségben kellene keresnünk? Nem elsősorban erre gondolna a legtöbb nő, ha női ideálról van szó, és a férfiaknak is igen nagy része nem ebben látja-e sokszor az asszonyi tökéletességet? És igaza is van mind a kettőnek. Csakhogy szépség és szépség között különbség van. Van szépség, amely mulandó: Erzsébet szépsége örökkévaló. Van szépség, amely hideg és meddő: Erzsébet szépsége melegít, termékenyít, boldogít. Van szépség, amely nem mindenkinek adatott: a külső szépség. Erzsébet szépségét mindenki megnyerheti, aki igazán akarja és Isten kegyelmét hívja segítségül. A belső szépség ez, a lélek szépsége. Van egy szépség – és ez az igazi, – amely legmagasabb fokon egy a jósággal. A szeretet szépsége, amelynek legnagyobb szimbóluma a rózsacsoda: a rózsacsoda, amelyet kenyérből változtatott rózsává a szeretet. A kenyér a jóság képe, a rózsacsoda a szépségé. Kenyérből rózsacsoda: jóságból szépség, diadalmas szépség, – ez az örök női eszmény, amely „magasba von.” Erre van szüksége a nőnek, erre még nagyobb szüksége a férfinak, mert ez az egyetlen meleget adó forrás. E nélkül elsorvad a nő és elsorvad a férfi is. Ebből fényesség forrásodik, meleg és erő, Isten-megszentelte boldogság, evangéliumi jóság, szociális megváltás, szabadító, üdvözítő istenszeretet. Ez az a női eszmény, amelyre a magyar királylány megtanította a világot, amely vigasztalása minden népeknek, amelyre olyan égető szüksége van minden embernek és minden időnek, nekünk ma talán mindennél jobban. Asszonyok, leányok, férfiak, magyarok, emberiség: hallgassunk a rózsacsoda királyleányra és legyünk az igének követői, nemcsak hallgatói.

VI. Boldog Margit: A lelkiesség csúcsai

*„Ti is bizonysgot tesztek énfelölem,
mert kezdettől fogva velem vagytok...
Mikor eljövend az óra, ráemlékezzetek”
(Ján. 15,27.)*

A magyar kereszténység kapujában egy szent család áll. Szent Istváné. Kétszáz évvel Szent István halála után egy második szent család jelenik meg a magyar történelemben: IV. Béla király az ő négy szent leányával. Milyen különbség történeti helyzet szempontjából a kettő között! Akkor, Szent István idejében még „új csoda” a magyarságnak a szentség, új csoda a szent király, új csoda a szent királyné, a csodálatos herceg; úgy néznek rájuk, mint soha nem látott, egészen meg nem érthető tüneményekre, egy más világ küldötteire. Most, kétszáz év múlva, már megszokott dolog a kereszténység Magyarországon; *a királyi családban már hagyomány a szentség*. Ez a csoda már itthon, ebből a talajból nőtt ki.

Milyen óriási esemény lehetett, mikor II. Endre király még életében tanúja volt leánya, Erzsébet szentté avatásának. IV. Béla fiatalon vett részt testvérének megdicsőítésében. Ebben a családban mint egy családi örökség, mint egy szent kötelesség sarjad ki a szentség virága. Mélyen vallásos lélek maga a király is, gyermekeiben pedig a szentek egész koszorúja veszi körül: Boldog Kinga, Jolánta, Konstancia és a legfiatalabb: Margit. Ötödiknek pedig ott a király mellett öccsének, Kálmánnak, a magyar udvarban nevelkedett szentéletű lengyel felesége: Boldog Szalome. Kint egy németországi premontrei zárdában szent életet élt Szent Erzsébet leánya, a király unokahúga, Boldog Gertrúd, itthon, a Nyulak szigetén, Margit kolostorában a király unokája, Boldog Erzsébet, és még később egy külföldi zárdában fejezi be életét az utolsó Árpád-király leánya, a harmadik Boldog Erzsébet. De itthon is köröskörül az országban a sarjadzó szentség tanújelei mindenfelé. Szinte azt lehetne mondani hogy tele van szentekkel az ország. Adataink vannak róla, hogy a Pilis és Bakony rengetegeit sűrűn benépesítik a remeték. A tatárjárás után már egy remete-szerzetesrend alakul belőlük. De talán legmeghatóbban mutatja tanújelét ennek a meggyökerezett, otthonossá lett szentségnek Magyarországon, – amit Boldog Margit legendájában olvasunk –, hogy a királyleány kolostori ájtatosságában már a saját családjáról szóló szent olvasmányokból tud elmélni. Azt mondja a középkori magyar szöveg: „Eszében forgatja vala gyakorta és néha egyebekkel is beszél vala az ő nemzetének, eleinek életüket és életüknek szentségét, azaz Szent István király életét, aki vala magyarok első királya és apostola, kinek hírét és keresztyén hitnek prédikációját eszébe veszi, kivel az ő nemzetét a pogány magyarokat megfordítja a bálványoknak imadásától; miképpen Anyaszentegyház hirdeti, jelenti. És meggondolja vala Szent Imre hercegnek is ő életét és ő nemességes szűzességét. Kinek mikoron volna szentséges jegyese, görög császárnak leánya, Istentől megjelenteték és az ő jegyesével szeplőtelen megtarták a tisztaságnak szűzességét ő életüknek minden napiban. Miképpen az ő jegyese Szent Imrének halála után megbizonyította. Ismét e szent szűz meggondolja vala Szent László királynak életét, aki Magyarországnak dicsőséges birodalmat és oltalmazást szolgáltatván a pusztítóknak ellene, jelesül pogányoknak ellene, de maga azért e szent király gyakorta alamizsnaadásokban, királyi igazságokban és imádságokban és egyéb jóságos mívelkedetekben magát foglalván, még ennek felette a testnek nyugodalmát elvévén, az éjet viseli álom nélkül. Kinek ő szentségéről bizonysgot tesznek mind e mai napig a gyógyulásoknak gyakorta való jótételi. Ismét meggondolja vala Szent Margit asszony Szent Erzsébetnek, az ő barátjának és szerelmes nénjének szentséges életét, kinek szentséges érdemével mind teljes az Anyaszentegyház: nagy örömmel tiszteli. Ilyenféle gondolatokban

és szólásokban foglalja vala magát e szent szűz és nagy magas fohászkodásokat von vala az ő szívének belső részéből. Kéri vala e szenteknek esedezésüket, hogy ő érdemüknek miatta érdemlène lenni ő nyomuknak és érdemüknek követője.”

Elképzelhetjük, hogy ahol ilyen meghitt, családi közelségben élnek egymással a szentek, minő példa, micsoda hősugárzás lehetett ez az országnak. Ha a Margit-legendában fennmaradt apácák neveit olvassuk, a legszebb, legelőkelőbb magyar családok neveivel találkozunk köztük. Ez is mutatja, hogy a királyi példának megvolt a hatása. Magyarország ebben az évtizedben a *szentek országa*.

A történeti tények erejével bizonyítja ezt a magyar keresztény begyökerezést, ezt a szentséges otthoniasságot, hogy ez az árpádkori magyar egyház már nem kapni akar, hanem adni. Már nem úgy fogadja be kívülről az Egyház kegyelmeit és tanításait, hanem itt belül hajtának ki, már ő adja tovább másoknak. Diadalmas egyház ez; *már apostolai és hittérítői vannak*. Ilyen apostolok és hittérítők, ilyen a magyar kereszténység hivatását szétvivő szentek maguk a királyleányok is. A legidősebb, Boldog Kinga, lengyel királynévá lett; ott él férjével, Szemérmes Boleszlóval, úgy, mint Szent Imre élt az ő feleségével; úgy él a jószágnak, az adakozásnak, a szegényeknek és a betegeknek, mint Szent Erzsébet Thüringiában; úgy él országának, a legenda szerint úgy hártja el róla a tatárok betörését imádságával, mint ahogyan megvédte Szent László Magyarországot; élete végén pedig, amikor özvegyen marad, kolostorba vonul, mint itthon kis húga, Margit. Később ide költözik hozzá másik húga, Jolánta is, akit öt éves kora óta ő nevelt, aztán férjhez adott egy pomerán herceghez, ott hintette tovább a keresztény élet magvait és végül Nyugat-lengyelország védőszentjévé lett. A harmadik testvér, Konstancia, Oroszországba megy és ott sugározza szét egy fiatal nép közt a már nem egészen fiatal, már meggyökerezett magyar kereszténység lelkiességét. Szalome, a lengyel hercegnő is haza költözik a mohi pusztán hősi halált halt férje mellől a magyar udvar levegőjében magába szívott életszentségével.

Es mennek a magyar hittérítők szerte az országokba, az akkori pogányok közé. A legdicsőségesebb köztük Boldog Magyar Pál domonkos szent. Tudós teológus. A bolognai egyetemen mint professzor szerez magának hírt úgy, hogy az ige fejedelmének (*dux verbi*) nevezik, de amikor megismeri Szent Domonkost, otthagyja katedráját, elmegy, megalapítja Magyarországon a domonkos rendet, aztán innen, Magyarországról, annak ausztriai tartományát. De szent tüzének, apostoli tüzének még ez sem elég. Életének delén elindul és egymásután háromszor megy a pogány kúnok közé; a kúnok apostola nevét érdemli ki; úgy is hal meg, mint vértanú, amikor 90 társával a tatárok közé megy téríteni. Az oltár előtt, prédikáció közben ölik meg a barbárok ezt a magyar vértanút, aki a magyar egyháznak kegyelmeit vitte el a gyilkos Keletnek.

De ami talán legkézzelfoghatóbban mutatja egy népnek igazi, mélyről jövő, bensőséges vallásosságát: kivirágzik IV. Béla korában magyar földön az az intézmény is, amely a legbensőségebb kereszténység jele: megszületik a magyar szerzetesrend. Ebben az időben indul el Szent Özséb, esztergomi nemes úr és kanonok, összegyűjti a Pilis és a Bakony sűrűjéből a remetéket, új szabályzatot ír számukra és megalapítja a magyar *pálos rendet*. Szent Özséb legendájában olvasunk egy gyönyörű látomást. A szent remete egyedül imádkozik barlangja előtt. Lemegy a nap és betör az éj. A sötét égbolton egy csillagot pillant meg, azután egy másodikat, harmadikat, negyediket, seregestül látja feltűnni a csillagokat. És ezek a csillagok összetartanak; egymás felé közelednek, végre összefut a sok csillag és nagy tűz lesz belőlük. Özséb megérzi, hogy ez a látomás mit jelent: az elszórt csillagokból egy nagy közös tűz, a szétszórt remetékből egy közös remeterend legyen! Hajnalig elmélkedvén, el is határozza magát a nagy munkára. Mire felnéz, már érkeznek is mindenfelől az elszórtan élő remeték, akik maguk is látták a csillag-víziót. Így született a magyar pálosrend.

Gyönyörű legenda! Gyönyörű képe a történeti igazságnak: a csillagos ég maga a magyar egyház, csillagai az árpádkori szentek. De mindezek közül a szentek közül, akik IV. Béla

körül éltek, egy sem vésődött annyira a magyar lélekbe, egynek sincs oly nagyfontosságú tanítása a magyar utódok számára, mint annak, aki talán a legkülönösebb, legkivételesebb köztük: Boldog Margit, a király legkisebb leánya, a Nyulak szigetének szentje.

Boldog Margitban megint új jelenség tűnik fel a magyar szellem egén, amire addig példa nem volt: a *misztikus szent* típusa. A misztika mintha kissé idegen volna a magyar léleknek, azért még inkább rászorul: ismerje meg, egészüljön ki tőle, nőjön rajta. A misztikus szent az Úristennel való viszonyát közvetlenül, bizalmas közelségben éli át, az imádság, elmélkedés és önmegtagadás útján; erre vezet a misztikusok útja, a szeretet nagy lendületével. Az odaadó szeretet: ez a misztikus lélek lényege, ezen jut fel a misztikus szent az Isten közelségének, az Isten barátságának olyan magaslataira, amelyektől elszédül a lelkünk. Ilyen misztikus szent a mi Boldog Margitunk. Szédülve néztek rá már kortársai, legközelebbi testvérei, a domonkos szűzek is akikkel együtt élt a Nyulak szigetén épült kolostorban. Félreérthetetlenül kiérzik ez legendájából amely különben lényegesen különbözik a többi magyar szent legendáitól; ez t. i. nem ájtatos hagyomány, részben jámbor költemény, hanem a megindítandó boldoggá avatási per esetére felvett hivatalos jegyzőkönyvekből készült és a kortársaknak, szem- és fültanúknak eskü alatt tett hiteles vallomásait tartalmazza. Ha lapozgatjuk középkori szövegeinknek ezt az egyik legbecsesebbjét, lehetetlen nem érezni, milyen csodálattal telten, de szinte értetlenül néznek rá kolostorbéli nővérei is. Azt mondja róla vallomásában az egyik apáca, soror Alexandra, hogy „olyan alázatos és szent volt, hogy szóval nem lehet elmondania.” Szinte magunk előtt látjuk, hogyan erőlködik mégis vallomásában, hogy megértesse amit gondol; végül ezt mondja: „Minden, ami benne volt, csoda volt.” És még egy mondatot olvasunk ezek között a kedves, naiv vallomások között, egy mondatot, amelyet a legnagyobb költők megirigyelhetnének, amelyet csak egészen rendkívüli jelenség sugalmazhatott. Azt mondja: „eloszlott vala néminemű malaszt az ő orcájában és néminemű megért erkölcs az ő tekintetében”. Ez a malaszt és *megért erkölcs*, amely sugárzik belőle, megsejtette környezetével kivételes magasságokban járó egyéniségét. Ezt látjuk imádságából, azok mai embernek szinte elképzelhetetlen arányaiból; elmondott imádságok ezreivel, virrasztásokkal, zsoltármondással, szent énekek zengedezésével van tele élete; szinte nem értjük, mikor evett és mikor aludt, hogy ért rá ennyit imádkozni. Egyszer, mikor a nővérek egymás között apáca szokás szerint ájtatossági gyakorlataikról beszélgetnek, Margitot is kérdezi az egyik nővér, hogy hát ő mit szokott imádkozni; akkor Margit hallgat, aztán mosolyogva elmegy. Nem tudja megmondani, megmagyarázni a maga lelki életét, érzi, hogy nem érthetik meg. Az önmegtagadásnak s az önsanyargatásnak, önmegalázásnak olyan fokáról tanúskodnak ezek a hiteles adatok, hogy megdöbbenünk tőle. Ételen, italban, alvásban, ruházkozásban nem királyleányhoz, hanem szinte koldushoz is alig illő szigorúság, keménység, maga-gyötrés minden lapon. Három ciliciumról, vezeklő övről is értesít bennünket a legenda, az egyik lószőrből, a másik tüskés sündisznóbőrből készült, a harmadik vasszeggel volt kiverve. Mikor halála után felbontották ládáját, egyetlen tulajdonát, a nővérek szent kíváncsisággal lesték, hogy mit hagyott maga után a királyleány; nem találtak benne mást, mint a vezeklés és önsanyargatás eszközeit.

De ima is, önsanyargatás is értéktelen, ha nem szeretetből fakad. A zord középkori legenda sorait átmelegíti a lobogó szeretet tüze, amely ebben a kivételes lélekben élt. A nővérekkel folytatott beszélgetéseiből kiérzik egyetlen törekvése: hogy jó legyen nekik, hogy vigasztalja őket, amikor szomorkodnak, hogy könnyebbé tegye számukra a nehéz gyakorlatokat. Különös szeretettel foglalkozik azokkal, akik szenvednek, akiknek szomorúságuk van. A betegek ápolását szinte szenvedélyig viszi, főleg olyanokét, akiktől mások irtóznak. Olykor bizonyos nehéz és aljas munkáktól szeretnék testvérei megkímélni a királyleányt; csak azért is elvégzi a legutolsó, legalacsonyabb szolgálatot is, „hetet tart” a konyhán, keresi a legszennyesebb feladatokat. És hogy ez a szeretet mennyire az Isten-szeretet mélyéből táplálkozik, diadalmasan mutatkozik meg, mikor egymástán háromszor

megkísérti a világ, a hozzá legközelebb állóknak, atyjának és előljáróinak képében, hogy ne újítsa meg fogadalmát, hanem menjen férjhez. Egyszer egy lengyel herceg, egyszer Ottokár, a nagyhatalmú cseh király, egyszer meg Anjou Károly kéri a kezét. Margit szilárdan kitart fogadalma mellett, noha nehéz megküzdenie családjának és rendi előljáróinak ösztönzéseivel. Mégis: örök fogadalmat tesz; az a szeretet, amely az ő szívében él, nem ismer megalkuvást.

Természetes, hogy az ilyen lélek az adományoknak, az isteni kegyelmeknek egészen különös, rendkívüli mértékével bír. Meglepő jelenetekről olvasunk. Belelát a lelkekbe, gondolatokat olvas; kétszer is felel ki nem mondott gondolatokra. Az elragadtatásnak is számos esetét írják le a tanúvallomások. Egy alkalommal imádkozik, és nyolcszor szólítják; de nem hallja. Tűz ragyog a feje fölött. Egy cserép esik ima közben fejére; nem mozdul, nem veszi észre. A nővérek hallják, hogy ima közben sóhajtozik, beszél valakivel, akit senki sem lát. Egyszer a nővérek – eskü alatt vallják – tűzben látták égni az egész szobát, amelyben imádkozott. A haláláról szóló leíráson, a kezdetlegesen botorkáló magyar irodalmi nyelvnek ezen a felejthetetlen emléken is mennyire megérik az a példátlan meghatottság, amelyet a nővérek érezhettek. „Február havának tizenötöd napján meggyullada e méltóságos szűz mennyei jegyesének szerelmében, kit kíván vala, kit szolgál vala, kit mindeneknek felette szeret vala, kinek szerelméért mind atyját, anyját és e világi országnak birodalmát elhagyta vala. Az ő ártatlan lelkét, szentséges, méltóságos lelkét ajánlván az ő teremőjének, az ő édességes, kívánatos jegyesének, elnyugovék az Úrban. Oly igen idegen vala az ő teste minden fájdalomtól ő halálának idején, miképen az ő elméje és az ő teste idegen vala minden testi romlástól és fertőzetességtől. Legottan e szentséges szűznek ő orcája csudálatos fényességgel megfényesedék és vala ő szemének alatta oly igen szép világosság, mintha megaranyozták volna az ő orcáját szemének alatta.”

„Ime, szerető atyámfiái – hogy a legendával szóljak –, a magyar királynak leányának gyönyörűséges élete!” Egy kivételes, a lelkiélet magányos csúcsain járó misztikus szentnek élete. De hát mondhat a mi számunkra valamit az ilyen kivételes jelenség? nekünk, akik nem vagyunk kivételek? Mondhat-e valamit az imának, az önmehtagadásnak, a szeretetnek ilyen csodája, nekünk, gyarló, hétköznapi embereknek, akik nem mehetünk kolostorba, nem tettünk szüzességi fogadalmat és nem vagyunk királyi családból valók. Hiszen mi megérteni is alig tudjuk az ilyet, nem hogy követésére éreznénk rátermettséget, szájalmas kis adottságainkkal, tehetetlen jóakaratainkkal, törekeny hitünkkel, pislákoló szeretetünkkel. Káprázik a szemünk, ha ezekre a magaslatokra felpillantunk. Mit tanulhatunk mi a nagy misztikustól?

Mindenekelőtt benne is megtestesül előttünk (mint Szent Imrében) az *emberi hősiesség*. Ezt a hősi példát azonban lehet a hősiességnek nem éppen csak arra a módjára értelmeznünk, amelyet ő valósított meg. Ez a hős élet példa a hősies keresztény életre, minden téren, minden hivatásban, minden formában. Bizonyos, hogy a szüzességnek az a formája, amely fogadalommal kolostorban kötelezi el magát mindenestül a mennyei Jegyesnek, nem az az út, amelyet az emberek legnagyobb részének járnia kell. Ennek a mi számunkra szóló, általános emberi értelme: *hősiesség* az erkölcsi tisztaságban. Ki az, aki előtt súlyos, de elutasíthatatlan követeléseként fel ne meredne ez a parancs, – az Isten hatodik parancsa! Az ember számára az ős bűn óta adva van az ellentmondás a test és a lélek törvénye között. Az isteni parancsot lelkiismeretesen megtartani: a legtöbb embertől mindig a hősiesség bizonyos nemét kívánja, amelyhez a kegyelemből lehet csak erőt meríteni, ha meg akarja állani a helyét. Hát még ma hányan kényszerülnek ezen a téren hősies erőfeszítésekre, a mostani szerencsétlen gazdasági viszonyok közt, amikor annyi keresztény ember számára még magában a házasságban is eddig nem ismert erkölcsi nehézségeket támaszt az élet. Valódi hősiességre van szüksége bizony sokszor az Isten akarata szerint való erkölcsi élethez annak a sok fiatal férfinak és nőnek, akiknek a mostani társadalom romlott és erkölcstelen viszonyai között Isten tudja meddig nem adatik meg a családalapítás lehetősége. Pedig a VI. parancs ma is áll egész

erejében, Isten követelése nem változott. Boldog Margit azt mondja: lehetünk hősök! Igen, aki keresztény akar lenni, annak előbb vagy utóbb, kisebb vagy nagyobb mértékben, de hősnak kell lennie. Ilyen fokban is lehet hősnak lenni, mint ő volt, hát akkor a mi simább síneinken, a mi szerényebb követeléseinkkel szemben hogyan lehetne! Ugyanaz a hősi erőforrás, ugyanaz a kiapadhatatlan kegyelem mindenkinek rendelkezésére áll ma is, neked is, nekem is, nyúlj hozzá, meríts belőle, ragadd meg Isten kezét, és hő lehetsz.

Boldog Margitnak másik mai hivatása: tanúság tétel a *lelkiség erejéről*. Ma, a külsőséges civilizáció szédületes fejlettségének korában, a testi erő kultuszának idején, ma, amikor a szellem erejét, a lélek energiáit az emberek nagy része alig is sejti, kétszeres jelentősége van ennek. Margit élete kényszerítő erővel mutatja meg, hogy a lélek ereje nagyobb a testénél. Történeti események illusztrálják ezt. Testvére, István királyfi, a későbbi V. István, pártot ütött apja, IV. Béla ellen. A király és a herceg közt évekig dúl a viszály. Margit, aki atyját is, testvérét is nagyon szerette, igen szenvedett ez alatt a belső háború alatt. Megkértszerezte imáit, megtízszerezte önsanyargatásait, hogy az Isten békét teremtsen atyja és testvére között. Végül is az imádság erősebb fegyvernek bizonyult a kardnál. A béke létrejött, és Margit boldogan látta magánál szeretteit együtt.

Imádság és önmehtagadás, a lélek fegyverei, erősebbek a durva harcok fegyvereinél. Ó, a régiak nagyon jól tudták ezt! Az Ószövetség történeti könyveiben, a középkori lovagokról szóló legendákban és mondákban, a magyarok régi történeteiben is újra meg újra olvassuk, hogy azok a régi hősök imádkoztak a harc előtt, mielőtt kardot húztak, szentségekhez járultak, a Hunyadi Jánosok kardján olvasó zörgött, és a kivívott győzelem után első útjuk a templomba vezetett hálát adni. Nem Pannonhalma az egyetlen kolostor, amely ilyen meghatott áhítatos győzőnek köszönheti létét. Érezték azok a régi erősek, hogy van egy erő, amely nagyobb erő, mint az acél és a tűz, egy erő, amelynek forrásai felülről fakadnak. Mindenki ismeri azt a történeti közhelyé lett mondást, amely szerint a hetvenes háborúban, amikor a németek olyan nagy győzelmet arattak a franciák felett: „nem a fegyvereknek, hanem a német tanítóknak” kell tulajdonítani a győzelmet. A múlt század is érezte, hogy a szellemnek, a tudásnak, a fegyelemnek nagyobb része volt a győzelemben, mint a fegyvereknek; azt azonban már nem érezte az a kor, és a mai kor még kevésbé érzi, hogy nemcsak a fegyverek erejénél, hanem az emberi szellemnél, a tanítók dicsőségénél, az értelem munkájánál is van még egy nagyobb erő: az a meg nem fogható, le nem mérhető, láthatatlan erő, amely a lélek mélyén dolgozik és az Isten kegyelméből táplálkozik. A Bibliában olvassuk azt a nagyszerű jelenetet: amikor a zsidók a pusztában harcolnak, Mózes, a nép vezére, felmegy a hegyre imádkozni. Egész nap tart a harc; amíg Mózes kiterjesztett karokkal imádkozik, addig győznek a zsidók; amikor lelankadnak a fáradtságtól karjai és leereszti őket, azonnal erősebb lesz az ellenség. Akkor odaáll Mózes mellé két alvezére, József és Kúr, feltámasztják karjukkal az imádkozó két karját, és így imádkozik Mózes alkonyatig, mindaddig, amíg az ellenség meg nem futamodik. Ime a lélek ereje, az imádság ereje, amely erősebb az emberi erőnél! A mai ember hajlandó mosolyogni ezen, nem ismer hathatósabbat az izom, a vas, a gép erejénél, nem gondol arra, hogy a kardot is ember, azaz lélek kovácsolta, a gépet lélek szerkesztette, az izmos kar oda üt, ahova a lélek irányozza, a lélek pedig attól kapja erejét, aki teremtette, aki életben tartja, aki minden energiának egyetlen mozgatója. És ennek az erőnek az imádság a vezetője. Boldog Margit erre is megtanít.

És ne felejtjük el azt sem, hogy Margit élete voltaképp áldozat. *Áldozat a hazáért*. Tudjuk, hogyan került a kolostorba. A tatárjárás szörnyű napjaiban, amikor a királyi család futni kénytelen, hogy megmentse életét, Béla király és felesége fogadalmat tesznek, hogy születendő gyermeküket Istennek szentelik, ha megmenti a királyt és vele a hazát. Áldozat ez, melyet Boldog Margit utóbb tudatosan, szabadon vállalt és megtartott akkor is, amikor királyi atyja a történelemnek, a politika pillanatnyi fordulatainak nyomása alatt, – királyok kéri meg

leánya kezét, – már-már vissza akarta vonni. Margit állja az áldozatot. Ez a harmadik tanítása: a hazáért kinek-kinek úgy és ott lehet élnie és halnia, amint az Isten akarja és ahová Isten állítja. Nem az a lényeges, hogy milyen eszközökkel élünk, halunk, cselekszünk, Isten előtt az számít, a hazának az a lényeges, hogy odaadjuk magunkat egészen. Kálmán herceg és az ő vitéz társai a mohi mezőn, fegyverükkel és életükkel küzdöttek a hazáért, Béla király az ő bölcseségével, akaraterejével, kitartásával lett második honalapítónak. Boldog Margit pedig a kolostorba vonult vissza és állt, mint Mózes, kiterjesztett karokkal: az imádságnak fegyvereknél és emberi bölcseségnél kétségtelenül nagyobb erejével vetette oda áldozatának kincsét a magyar történelem mérlegére.

Ime az Árpádok királyi családja, Magyarország szent családja! És íme az ő nagy tanításuk. Országintéző, vezérlő szellemekhez és kis emberekhez, férfiakhoz és nőkhöz, gyermekekhez: mindenki számára van tanítása Árpád megkeresztelt családjának. Minő csodálatos egy tanúbizonyosságot tett ez a legnagyobb magyar család Istenről, Krisztusról, Anyaszentegyházról, keresztény életről! Ehhez hasonlót talán egyetlen család sem tett a világtörténelemben. De ugyanakkor bizonyosságot tett a magyarság nagyraihivatottságáról, a magyarságnak Istentől kapott küldetéséről és e küldetésének megértéséről is. Istennek és a magyarságnak bizonyossága ez a csodálatos család, és ez a tanúbizonyosság, ez az, amely lenyűgöző erővel száll felénk példájukból ma is. A mai evangéliumban olvassuk Krisztus Urunk szavait: „Ti is bizonyosságot tesztek énfelelem, mert kezdettől Velem vagytok”. Igen, nekünk magyaroknak, bizonyosságot kell tennünk Krisztusról, mert kezdet óta vele vagyunk. Mióta Magyarország Magyarország, mióta Szent István megalkotta a magyar nemzetet, mi magyarok vele vagyunk a Krisztussal. Vele vagyunk kezdettől és legalább is a vezérlő, útmutató magyar nemzetség Árpád családja, jobban vele volt, mint a világtörténelem bármely családja. Kezdetől ránk öröklődik a tanúbizonyosság kötelessége: „amikor eljövend az óra, ráemlékezzünk!”

IV. Béla korában eljött az óra: a tatárjárás rettentő pusztítása halálra ítélte az országot, hiszen jóformán alig maradt lakossága, elpusztult falu, város, hadsereg, államszervezet. De amikor eljött az idő, ráemlékeztek a magyarok a tanúbizonyosságra: Előállt IV. Béla szent családja és bizonyosságot tett Krisztusról, magyarságról, kereszténységről, és a tanúbizonyosság nyomán újra megszületett az ország.

Ma megint „eljött az óra” számunkra. Olyan mélyre süllyedtünk, mint talán még soha. A fejsze a fa gyökerére tétetett, és még nem tudjuk, túléli-e a fa ezt a fejszecsapást. De egyet tudunk: Ha eljött az óra, rá kell emlékeznünk: tanúbizonyosságot kell tennünk a Krisztusról – és ez a tanúbizonyosságunk az orvosságunk. Az ígéret, amelyet Szent István tett a korona felajánlásakor, a mi nevünkben is tétetett: kötelez bennünket is. Meg kell tartanunk a szót, amelyet nevünkben mondott az Istennek Szent István. Nekünk is meg kell tennünk ugyanazt a tanúbizonyosságot, amelyet ő tett és az ő családja: nekünk, a magyar szentek unokáinak is bizonyosságot kell tennünk a Krisztusnak szentelt, keresztény Magyarországról: Szent István Magyarországról, – bizonyosságot az igazi keresztény férfiúságról és nőiességről: mint Szent László és Szent Erzsébet, – bizonyosságot a keresztény hősiességről: Szent Imre és Boldog Margit tanúbizonyosságát.

Eljött az óra: rája emlékezzünk! Itt az útmutatás, a szent Árpádok útmutatása: Magyar, kövesd, és élni fogsz! Ha nem követed, nem fogsz élni. Rá emlékezzél: itt az óra, nincs más út, nincs más bizonyosság. Egy Kéz nyúlik felénk a magasból. Magyarok Istene, adj nekünk országos kegyelmet, hogy kövessük, egyesek és nemzet, az egyetlen utat, amelyre a mi útmutatónk, Szent István áldott Jobbkeze mutat. Amen.